

Extras din Catalogul Bibliotecii pentru toți

	No.
Bihleanu Alexandru Z. Armonii intime, poezii	75
Blavici I. Puișorii	754-754 b
" Prințesa. Căile morților. Un democrat, născut inedit	1140-43
Sophocle. Oedip rege	289
" Antigona, trad. de D-l profesor universitar Mihail Dragomirescu	1186
Spencer. Despre educație	4-5 b.
" Progresul, legea și cauza lui	267-8
Speranță Th. Anecdote împănate ...	201
Speranția Eugeniu. Cartea omului practic. Scrisori filosofice.....	99
Stamatiad Al. T. Din trâmbițe de aur. Poezii	900-900 b.
Stăncescu Dumitru. Intemeietorul „Bibliotecii pentru toți“ a publicat următoarele scrieri și traduceri pentru tinerime:	
" Animale celebre de Müller, vol. epuizat	108
" Carte de chipuri fără chipuri din Andersen	100
" Convorbiri despre artă, de Pècaut și Beaudé 2 volume.....	50 și 56
" Din tinerețe, de Theuriet.....	11
" Istorioare, de d-na Colomb.....	17
" Ombra, roman de Genevray....	21-21 b.
" Povești de Crăciun	39
" Povești alese, din Andersen....	1
" Poveste tristă de François Coppée	103-4
" Prietene, de François Coppée..	52
" Universul și minunile lui, cu figuri, 3 volume (epuizat).....	66-67
" La gura sobei, povești, epuizat.	35

337-338 bis

BIBLIOTECA

PENTRU TOȚI

C. NEGRUZZI

SCRISORI

Partea III din „Păcatele Tinerețelor“

LIBRARIEI „UNIVERSALA“
ALCALAY & Co.
București, Calea Victoriei No. 27

Prețul Lei 21.—

Sadoveanu M. Povestiri de sărbători ...	No. 234—5
Sunt adunate în acest volum câteva din cele mai frumoase povestiri ale harnicului scriitor: Vestitorii, Domnul Trandafir, Într'un colț de țară, La Iarmarocul la Me-rești, Un rămășag, Cufundarul, Moartea lui Ștefan Vodă, Regretul, Cei doi străini, Lupul, etc. Stilul melodios și miresmat al acestui mare scriitor și daru-i de a po-vesti, fac din el cea mai puter-nică personalitate dintre talen-tele noastre literare de azi.	
Săvescu Iuliu Cezar. Poezii cu portre-tul autorului de St. Dimitrescu.	1121-1122
Scarlat. Vorbe și anecdote despre oa-menii celebri (culegere)	7-2
Schiller. Wilhelm Tell, tragedie	328—9
Cu o neîntrecută putere dra-matică — ni se evocă vremuri dis-părute cu tot farmecul, cu toată poezia lor, cu toate părțile bune și păcatele sufletului omenesc, care e același și azi ca și atunci.	
Don Carlos, tragedie în 5 acte traducere din limba germană de W. Ghil	334-335 b.
"Conjurația lui Fiesco, teatru...	736-36 b.
Schopenhauer. Vieța, amorul și moar-tea	249—250
Scott W. Văduva din țara Higlanzilor.	691-691 b.
Scriban Iuliu Arhimandritul. Cele 7 cuvinte ale lui Isus pe cruce...	1031
"Cei trei crai dela Răsărit, tradu-cere după Wallace Lewis, din literatura americană	1131

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

No. 337—338 bis

C. NEGRUZZI

SCRISORI

PARTEA III-A

DIN

„PĂCATELE TINERETELOR“

BUCUREȘTI

Ed. libr. „UNIVERSALA“ Alcalay & Co.
27, Calea Victoriei, 27

Toate operele literare celebre sunt publicate în „**BIBLIOTECA PENTRU TOȚI**”, al cărei drum este tras la infinit.

1) mișina = mișuna

2) = cârsteiu pasim din
ordinul picioromplet

Scrisoarea I¹⁾

(Primblare)

Mai, 1857

După ce trece Podul Iloaei — mișeniță de Jidani sdremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fânețe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârliei și a fricoasei prepelițe, precare o precurmă din când în când cristeiul cu regușitul glas. El s'ar lăsa bucurios la o dulce reverie, dacă pocnelele biciuștii poștalionului 2) și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar

1) A se vedea prefața d-lui Petre V. Haneș dela volumul „Poezii” (No. 336 din această bibliotecă).

2) Surugiului.

iată te apropii de Târgul Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume și lucruri! Câte lucruri și câți oameni își ascund nimicnicia sub pompoase numiri.

Acest târg a fost odată rezidența domnească; acum însă nicio urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Ștefan Marele; pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Târgul-Frumos de ce merge se face urât.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strunga, de însemnător folos la felurite boale; ele sunt însă neîngrijite. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemănările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sunt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemenea ape, la Mehedonia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși s'au vindecat aici.

Aproape de Târgul-frumos sunt încântătoare domenii ale Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin-

tr'un farmec într'un castel descris de Walter Scott, unde găsește, pe lângă mărirea feudalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri — sprijeni a patriei și a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n'ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon drott*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într'acea vale frumoasă — adevărat peisaj al Elveției — acel palat gotic, împregiurat de modeste case țărănești. Acolo sunt Miclăușenii. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuță congiurată de morminte îmbrăcate de recoroasă pajiște. Crucile aste de lemn umbrite de șalcii pletoase vorbesc mai mult inimii decât mărețele mansolee de bronz și marmoră ce arată lumii deșertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniștea sufletului și dulceața vieții câmpiești.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puțin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mâna zinelor. Acolo este Șcheea.

Pe șesul acesta s'a înfrânt ambițiile planuri a ungurenitului Român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit

ambitiia, dupre talentele și virtuțile lui istoria l-ar pune de drept în rândul lui Tit, ce numea pierdută ziua în care nu i se înfățișa prilej să facă vreun bine. Nu știu însă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n'au acel grandios ce se vede în toate lucrările bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo pe un pestriț prundiș se leagănă trândava Moldovă. Intocmai ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfârșit lângă Roman, vine de s'aruncă în brațele Siretului, amarezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câtorva sate de Unguri, aduși și locuiți aice de Domni români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu ri-gatul Ungariei; căci pustiindu-se ade-se de năpădirile dușmănești. Dom-nii o împoporau cu prinșii ce luau dela vecinii lor. Colonii de acestea sunt și în Basarabia, unde multe sate sunt locuite și până astăzi cu Ruși (Maloro-siani).

În vremea aceasta am ajuns la Ro-man, dar trebuie să ne coborâm din trăsură, și n'ar fi nicio greșală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci

1) gaură 2) mușchet

prin borteles șoselei de pe ulița Ro-manului, suntem în risc să ne prăpă-dim și să ne rupem gâtul.

Politia 1) Romanului întemeiată de Romani și numită Praetoria Augusta și mai apoi Forum Romanorum, este catedrală episcopală și capitală de ți-nut. Biserica Episcopiei nu se deose-bește prin altă decât prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfâr-șită. Nimic mai frumos decât situa-ția acestui târg pe un vesel podiș îm-brățoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urât și mai trist decât casele lui. Un lanț de dughene de lemn, mucedu de vechi, cu lungi și spânzurate stre-șine, în care pentru toată marfa un rufos Judan întinde traiste, frânghii și băuturi, alcătuiesc una și singură u-liță a Romanului. Odată însă acest o-raș a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sunt acum pustii.

Aproape de Roman pe moșia Gi-dinții se mai văd încă urme de risi-purile cetății Smeredava. Dar dacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zice că numele țării vine dela ea și dela

1) Orașul.

căpauca 1) lui Dragoș; greșește însă bunul bătrân în astă închipuire ce și-a făcut-o singur, țara fu numită pentru frumuseța ei de Romani Molis Dacia sau *Molis Davia*, și râul și-a luat nume dela țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușile clavierului.

Negura de neplăcere, ce îți dă înăuntrul Romanului, se împrăștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmile aste îmbrăcate cu rădiuri 2) umbroase; satele aste cu așezările mândre; munții azurii ce se privesc în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți urâtul târgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stângă sunt Budeștii. Toate sunt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat de o potrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebagare de seamă pe lângă Bălănești. În iazul acesta, pre-

1) Femela copoiului la Daci.
2) Tufiguri.

cum odinioară în fântâna Ipocreni, ades se scaldă Muzele 1).

Mergând înainte nu te poți opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor. Vezi cel pârâu, care o despică în lung și seamănă de departe ca o cordea albă? Se numește Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împrejurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon, stufoși și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domnește Pionul spărgând norii cu pleșuvul seu creștet.

Iată intrăm într'o văgăună ce pe ce merge se strimtează. Vezi acele căsuțe grămadite sub poalele stâncoșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta e târgul Pietrei! Râulețul care l-am trecut de vr'o trei ori, călcându-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te, căci e Haejdul! Când Carpații se mânia pe Pietreni și le trimit

1) Pe atunci locuia acolo prietenul nostru fabulistul A. Donici. (Nota lui Negruzzi.)

nori ca să-și verse ploaie piste târgul lor, Huejdul acest lin și ticnit, râulețul acesta neînsemnat se înflăcăvăle orice îi iasă înainte și furios sparge, trage, înneacă și, după ce își răzbună de cei ce nu-l băgau în seamă, merge spumegând de se pierde în alte ape, agerul pârâu!

Biserica astă roșie, este iar de Ștefan înălțată în cinstea Mergătorului înainte. Indată ce câștiga o izbândă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica un monument în care să se preamărească Dumnezeu războaielor și al îndurărilor; pentru aceasta în rar târg al Moldovei nu vei găsi vreo urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a pierit, lucrările Eroului român după trei veacuri și jumătate stau încă întregi în Moldavia, ca și numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; singura urmă ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a celorlalte căpitani, Iordache Olimpioti intrând în Carpați veni cu puțin bravi la Piatra și făcu această biserică; apoi, statornic

în cugetul său, merse de se îngropă pentru religie și patrie sub zidurile Secului.

Poziția Pietrei e foarte poetică. Ea stă între doi ascuți munțișori. Cest mai nalt se numește Pietricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici și amenințatori deasupra ei scaldându-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege (nu mă uita,) ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lăsat pentru poet și poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a căuta amorul și gloria, nu în sgomotul orașelor, unde câte o privighetoare pribagă în alee trase cu sfoară, sloboade niște sonuri tânjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cânta în zăpezile Nordului, sub un cer brumos și posomorît.

o. o. o

Scrisoarea II-a

(Rețetă)

Aprilie, 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie este curiozitatea care un leșean deșteaptă, când din nenorocire vr'o nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încongiură pe postilion.

— Cu cine ai venit?

— C'un boier.

(Pentru postalion, tot ce nu e țaran. este boier).

— Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— Dela poșta din urmă. Și văzând că l-a păcălit, postilionul lasă pe curios să caute pre alții, ca să-i dea mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar târ-

1) chudoter

gul fierbe până seara, când toți provincialii se adună și se așează la preferanț. 1) Nu e vorbă decât de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tânăr e? Bătrân ?

— Ce caută? — Ce vrea? — La ce a venit!

— Știe franțuzește? — Cum îl cheamă?

— Ce familie? — A să șeadă aici?—

Știe contrădanțul cel nou? — și... și..

Îi vine cuiva auzindu-i să crepe de necaz.

Mai dăunăzi vorbeam cu un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pe bieții leșeni.

„Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sunt acum vr'o trei luni, să mă duc până la târgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pre toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; bărbați, femei, babe, fete, ș. a.

„S'au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și când am văzut că erau gata a se

1) Un joc de cărți.

duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun le-am făcut acest cuvânt:

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Eu sunt dela Iași.

„Sed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăiesc din venitul unei moșioare ce am.

„Mă numesc B. B.

„Am venit aici ca să scap de tina 1) și de pulberea Iașilor, și o să sed vr'o lună.

„Sunt trei ani de când a murit tată-meu, și șapte de când a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină și un unchiu la București, care șede pe Podul Mogoșoaiei No. 751.

„Sunt holteiu și m'am gândit să mă însor.

„După slujbă nu împlu.

„Nu-mi bat capul de politică, și n'am nicio opinie.

1) Noroiul.

1) povarnă

„Nu sunt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin, Nu știu nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

„Obicinuesc a mă culca la șapte, și a mă scula la unsprezece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

„Iarna port pieptar de flanelă și ga-loși blăniți.

„Am două frace, trei surtuce și patru părechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Vă rog să nu bănuiți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domni-ilor voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla.

— Mă închin cu plecăciune!

Ideea acestui june părându-mi originală și nemerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

o o o

1) id. Pu

Scrisoarea III-a

(Vandalism)

Ianuarie, 1838.

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea sub orice împrejurări, căci deși prefacerile înrăureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei 1) sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu 2) spre a-i sluji de apărător împotriva clevetitorilor origini sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în Roman, Romanul în Român, și Românul, corcindu-se cu neamuri barbare, și străine de el, ajunse în acea demoralizare și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți. Pe Daci, nație scitică liberă și vitează, Grecii în mândria lor îi numeau barbari, după proverbul lor favorit:

1) Vechime.
2) Ceva sfânt

tot ce nu este Ellen, este barbar. Nu știu însă de se cuvine acest nume unei nații care, învingând pre învingătorii lumii, avea un stăpânitor ce cerea Cezarului Domitian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măestrii pentru țara lui, și căuta până în fundul Asiei alianța regelui Parților, vrăjmaș jurat a Romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june 1).

Traian, cucerind Dacia, o coloniză cu Romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmărind pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții, ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, iar cari au mai ramas, se *romaniră*. Atunci Marele Impărat, așezând oști în cetățile dace, zidi și altele, ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite în contra barbarilor. Când însă puterea colosală a Romanilor începu a se pleca spre apus, când Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ginte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomeni-

1) Scriitor roman.

te de istorici până la sfârșitul veacului XIII-lea, când, cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru Români.

Câte puțin-puțin, adunându-se pe lângă Domnii lor, Românii treptat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul, a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia, obosită de atâte sângeroase bătălii și necurmăte sbuciumări, se subjugă de puterea Otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputând-o ajuta, curând după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman, ce îngrozise creștinătețea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științele, România — ce primise creștinismul în veacul al III-lea, — căzu sub influența misionarilor greci din Constantinopolei, cari, folosindu-se de credulitatea Domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slave și goniră literele strămoșești. Această fu cea întâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțând pre Dumnezeuul crea-

tor care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: Fiat nox!

Pe lângă aceasta, îndarnic 1) aste nenorocite provincii suspinau după un repaos dorit, căci ațâțându-se războaiele între Rusia și Turcia, ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă din acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarece, liniște mincinoasă și amară!...

În adevăr, scăpaseră țările de Tătari, pe cari îi stârpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osânda altor Tătari mai cumpliți, pentru că aceștia nu prădau o lună sau două, prădau regulat câte șapte ani, și apoi, când se duceau, ne lăsau, spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de Adrianopoli aduse țărilor recăștigarea a parte din drepturile pierdute de atâta vreme. Românul, deșteptându-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gânganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra? Cercetând origina și

1) În zadar.

limba lui, se văzu că e Roman, căci deși îi zic Valah, Valah va să zică Italian, și Mol-Dav sau Mol-Dac, nu va să zică Slav.

Ca să se încredințeze însă mai bine, caută o istorie a țerii lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea Domnilor din Maramureș. Ureche, Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nicio urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracălul, Turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valurile Dunării respectaseră aceea ce oamenii n'ar fi respectat. Voi în sfârșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman caută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă), dar îi spuseră căt la 1755. Episcopul Ionichie o dărmase cu porunca Domnului Constantin Racoviță, pe care îl încredințase că în ruinele ei sunt comori, și cu piastra cetății făcuse zidul Episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea „Capul bovis”, numită de locuitorii Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpă. Ciocanele spărgeau catacombele Romanilor și cenușa lor

o aruncau în vânt; iar cu piatra lor pavelau ulițele Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleșta de pietre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfârșit, vrând să-l aline, îi arătară două statuete de bronz, un vas cu vr'o trei mii monede, și o colonadă de porfir. Vandali! strigă Romanul nostru, judecând de pe aceste câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bazoreliefele, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula Românii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere? Nime nu-l asculta; râdeau de omul acesta smintit, care credea că niște pietre pot sluji spre altă decât a se zidi pivniți, case, sau a se pava ulițe; căci ce le păsa lor că sunt Romani și sfarmă urme romane? Ce le păsa? întemeiau încai o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un târg pavelat cu antichități în veacul al XIX-lea!

Zău, este rușine și păcat a vedea pe toată ziua pierzându-se câte o urmă a Moldaviei împreună cu piatra pe

care era însemnată! Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curând, când vom mântui ruinarea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va rămânea decât a striga cu acel Troian, care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii sei:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zise un literat englez 1)—de a vedea pre vechia Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiasă în capătul imperiei sale! Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acesta de Român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

Intru durerea ce ne sfâșie la privirea dărăpănării Romanității, nu putem decât a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère 2).

1) David Urquart.

2) Autorul acestui articol ce s'a publicat în „Albina românească”, cu învoirea cenzurei, fu exilat la moșia sa nejudecat și neosândit — deși se găsea deputat — pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude.

(Nota autorului).

1) = gândac-de-tură

A. 219

Scrisoarea IV-a

(Un poet necunoscut)

Mai, 1838.

Natura a lăsat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misiunea le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Schavinschi era de neam român din Bucovina. Rămânând orfan în tânăra vrâstă, se duse la Liov în Galiția la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supuié modei polone, mai adaogi și un schi la porecla sa, și din Șcavin se făcu Șcavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre Nemți; pentru aceea, când muza română începu a-l supăra, preferi a traduce din franceză, deși o știa mai puțin decât pre cea germană.

Pe când el își petrecea zilele plămădind cântaride și pisând chinchină, la 1823, un boier moldovean, înturnân-

du-se dela Viena, îl cunoscă și văzând în el dispozițiuni poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele „O mie și una de nopți”.

Schavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un schi la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimântate și Apolon cu părul măciucă în cap, fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poezii ce ședeau ascunși prin poietii. Iartă-mi acest rău calambur. Indarn Schavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia depărta de un palmar 1) lipsa, astă nedespărțită tovarășită, care-l ținea strâns în înghețatele ei brațe! Hotărî să vândă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocau la cap toată ziua; iubea

1) De o șchioapă.

muzele, și copiii făceau jucării cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit desleind un smeu ca să copieze vreun vers, pe care acum un băiat îl făcea să sboare mai pe sus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n'o ascundea zicându-și:

„Daniel Scavinski cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra în miniatură.

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, curcnic, înfocat. Aceste trei lucruri erau: poezia, medicina și mustețele sale.

În adevăr, natura îl înzestrăse cu o pereche de musteți resucite atât de mari, încât ar fi fost de fală celui întâiu husar ungar; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câștigase de când fusese la spițărie, era ideea ce-și făcuse că de nu va lua într'o zi medicamente trebuie să moară. În toată dimineața, după

ce sfârșea toaleta musteților, bea câteva pahare de dicot; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricându-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce câștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pâine, iar medicamente nici odată.

Intr'o zi, ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfășat peste tot într'un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pe bolnavul lui Mollière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să scapi de ipohondria asta. Trimete pre Esculap și pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom mânca cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicot; la prânz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea câte un ponci, ca să ne recorim; apoi vom cina cu un ostropăț de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzând brațul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, contenește! Taci zic, dacă creștin ești!

„Nu vezi că îmi dau duhul de când de aste vorbești?”

„Jambon, alivenci, porter! numai auzindu-le ¹ simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!”

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simt bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuși își închi-puia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nicio medicină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbovisem câteva luni, când am primit răvaș dela el, în care mă roagă să mă duc să-l văd îndată. L-am găsit în pat, și căutându-se într'o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într'o cutiuță ca pe niște prețioase scule.

— Ah! bine ai făcut c'ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ți-a venit ipohondria!

— Acum e moartea, a ei vară primară, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercur, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M'a înțeles, și întinzând mâna sa rece și veștedă m'a apucat de braț.

— E de prisos, îmi zise; măcar de aș ști că voi scăpa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzându-mă:

„Iată Daniel Scavinschi, cel mititel la statură, Cărui îi căzu musteața, și e chiar caricatură.

„Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

„Pe pachet scria: „Scrieri a lui D. Scavinschi, să se dea la D. Aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele)”.
 — Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m'a ajutat la nevoie, și fiindcă n'am cum îi mulțumi altfel, îi las aceste scrieri ca suvenir de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atât de jalnică la vrâsta de 32 ani, mă încremenise! Scavinschi! i-am zis, de ce atâta desgust pentru viață? cine știe, poate...

— Vieața mea, îmi răspunse curmându-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea

mai fragedă vrâstă m'am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert, într'un spital.

— Asta e soarta poetilor, dar numele îți va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De aș fi trăit în Rusia, mi-aș fi zis Scavinov; în Germania Scavinemberg; la Paris Scavinevil, și la București Scavinescu.

În vreme ce-mi vorbea cu un așa aer vesel, sfârșise operația smulgerii mustețelor, care, roase de veninul argintului viu, ieșeau cum le atingeai, și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o umplu dintr'o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o pernă și adormi zicând: somn—lipsă — musteți...

Doctorul, după care trimisesem fără știrea lui, intra, se apropie, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se sburli pe cap. Am ieșit

tremurând și făcând cele mai triste
cugetări asupra acestei ticăloase fiin-
țe, ce se numește om.

Napoleon muri zicând: Franție —
oaste.

Scavinschi zicând: lipsă—mustăți.

Hofman moare de jale că i-a pierit
motanul.

Firește judecând, deosebirea nu e a-
tât de mare.

o o o

Scrisoarea V-a

(Iepurarie)

Februar, 1838

— Am venit să-ți spun, îmi zicea
dăunăzi un domn (a căruia nume îl
voiu tăcea de respect pentru familia
lui), că aseară în bufetul teatrului, N...
mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă,
pentru că spuneam că demoazel' Dési-
rée...

— Și când vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoique, Brute!

D-ta, pe care te socoteam mai cuminte
te decât alții, mă îndemni să mă bat
cu un obraznic, pentrucă mi-a zis mi-
șel și mi-a dat o palmă? Dar aş dori
să mă înveți d-ta cum se poate feri
cineva de brutalitatea unui grosoman?
Eu m'am adăpat cu sfintele precepte
ale lui *Rousseau*, și desprețuiesc înju-
rarea; apoi n'am fost destul de mal-
tratat de limba și de mâna cutezătoru-
lui acestuia, ca să mă mai apuc acum
să mă expun și țintei pistolului său?
Căci deși mă supără că mi-a zis mi-
șel, dar m'ar supăra mult mai rău de
mi-ar zice răposat. Dacă aş fi pironit
într'un sicriu, de ar putea să se laude
în gura mare că m'a trimis *ad parem*.
Mai bine să fiu de față ca să-i arăt
că nici vreau să știu. Să zicem că l-oiu
omorî și pentru ce să mă fac ucigaș,
eu care nu sunt născut vărsător de
sânge? Și apoi, oamenii or să zică că
l-am gonit din lume pentrucă mă te-
meam să fiu cu dânsul în ea. Se lau-
dă d-lui că nu se teme de moarte. De
vrea ca să-l credem, omoare-se sin-
gur, nimeni nu-l oprește, și îi făgă-
duiesc că șasezeci de ani voiu între-
ba pe toți învățații și cărturarii ca să
aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi

vor zice că a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voiu sârgui până la sfârșitul vieții mele să mă pocăiesc de ceea ce d-ta numești poltronerie 1) și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s'o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunța cineva valurile lumii mincinoase, și a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerii! Fanfaronul acesta poate și-a urât zilele; poate nu mai vrea să vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuiesc cât e de întuneric în mormânt, și care iubesc lumina, nu voiu să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vârstei, când am încă o grămadă de treabă în viață pentru o ticăloasă palmă, care puteam să i-o dau eu, cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Și apoi ce mare treabă a omorî un om? câteva grăunțe de șoricioaică face cât și plumbul lui. Nu știe nătarăul că un purice viu face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sânge, sau eu omul păcii, ce voiu să trăiesc ca să-i arăt cât îl despre-

1) Lașitate.

țuiesc, de vreme ce n'am gând să mă bat cu el!

Nu știu până la ce punct *iepurăria* poate degrada pre un om; n'am gândit însă că ea poate a-l face să afle sofisme ca să vrea a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știu că *duelul* este un prejudet rămas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie verzi ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gâlcevile; sunt însă cazuri fatale când un om ce are cel mai mic sentiment de onor nu poate face altfel, și trebuie să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lăsa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflecții, uitându-mă la domnul acest care nu voia să se bată. și care aștepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

o o o

Scrisoarea VI-a

(Catacombele Mănăstirii Neamțu)

August, 1839.

Nu departe de cetățuia Neamțu — a căreia ruine se mai văd încă dărmate de oameni și de timp — mai în sus pe o vale ce se întinde verde și recoroasă între două șiruri de munți-sori umbroși, Alexandru cel bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea Sf. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară câțiva monahi, și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea, pe când Moldavia se bântuia de războaie și răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de piatră.

Pe atunci, înturnându-se dela Vienna Ioan Paleologul, trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre reșplata ospetiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coroană împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos 1) și mitră! dar spre a-și învecinici pomnirea, trimise Doamnei Ana, soția lui Alexandru, și o icoană

1) Vestmânt de arhiereu, bogat, de uitate, până la genunchi.

făcătoare de minuni a Maicii Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată.

După trecere mai de un veac, Ștefan Marele văzând că s'a mărit numărul călugărilor, începu a zidi în anul 1497, lângă bisericuța lui Alexandru Vodă, o altă biserică mare de piatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503, o sfârși fiul său Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserică cea nouă, unde este până și în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe când arta zugrăviei era în decădінță la Greci. Desenul era grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul — ce luase astă numire dela pârau ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea Domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare sărac află în toată vremea aici căutare și ospățare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuța Sf. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel bun, deși

învechită, stă pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea o fost începătoare acestui locaş dumnezeesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în acelaşi loc alta de piatră, tot în numele Sf. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deşi aceasta e mai frumoasă, mai graţioasă, de jelit acea veche de lemn, şi era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai după modelul lui Alexandru Vodă. Din norocire tot a mai ramas turnul de care ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într'un unghiu a zidului mănăstirii.

Lângă biserica aceasta e mormântul monahului Chiril Carp 1), unul din ostentorii şi fundatorii ei. Alături stă mormântul monahului Platon, ucenic al cuviosului Stareţ Paisie. Fraţii ne-au spus lăudata vieată a acestui călugăr, care, deşi privit de toată obştimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toţi, urmând porunca evanghelică: Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă. Prevăzându-şi sfârşitul, cucernicul Platon s'a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărăşească la groapă, spre a-i

1) Find laic, se numea Secdarul Constantin Carp. (Nota aut.).

ceti rugăciunile morţilor; dar nu fu ascultată cererea lui. Toţi slujbaşii mănăstirii îmbrăcaţi în aurite vestminte, cu cântări, tămâieri şi făclii, plecară ca să însoţească rămăşiţele sfântului bărbat: când iacă cerul se întărată, vântul stinge luminele şi ploaia, vârsându-se în şiroaie, sileşte pre toţi a-şi căuta aciulare prin chilii. Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atârnată în aer fără a cuteza să cază, şi înmormântarea cuviosului monah se sfârşeşte în pace şi linişte.

Sub biserica asta nouă sunt catacombele mănăstirii în care se pun oasele morţilor când le desgroapă din umedul lor locaş, ca să dea locul altor morţi mai proaspeţi. Această hrubă e boltită; are şese stânjani lungime, trei lăţime şi şese palme de înălţime. O singură ferestruică, ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rânduri de poliţe zidite sunt dealungul păreţilor, iar pe subt ele dulapuri.

— Ce se înşiră pe poliţi? — Tidve de morţi! — Ce se pune în dulapuri? — Oase de morţi!

Când s'a deschis ușa, și m'am coborât în acest azil al morții, un sfânt fior m'a cuprins; și de n'aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, aș fi căzut în genunchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu în fața acestei mulțimi de morți. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea mării puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedde ce a avut odinioară carne și sânge ca noi!

După aceste întâi cugetări triste, altele mai lumești m'au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, toate oase puse cu regulă în dulapuri, m'a mâhnit și m'a supărat. Ce sunt ele altă decât noi, rămășițe a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a vedea că se joacă cineva cu noi când trăim, cu atât mai vârtos după ce am murit. Liniștea mormântului e mai de preferat decât astă regulă, unde tidvele noastre figurează ca șipurile 1) în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute de capete sunt pe aceste poliți de piatră; fiecare are lipit de el câte o tidulă, pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seamă că unele din ele sunt

1) Sticlele, clondirele.

mai pe jumătate putrede de rugina pământului sau de boalele de care au pătimit în viață. Un doctor Gal, pipăindu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința craniologiei s'ar putea afla câte virtuți, câte vițiuni au fost în ele.

Căutând aceste tidve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nicio etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unei fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atâta. Am întrebat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lăsa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

o o o

Scrisoarea VII

(Calipso)

Septembrie, 1839.

Știi că, în anul 1821, a izbucnit revoluția Greciei, și că ea își avu începutul în Iași. Precum în toate revoluțiile, asemenea și în aceasta s'au făcut mai multe excesuri, că totdeauna printre patrioți se vâra oameni de acei cari

caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea Eteriştilor la Drăgăşani şi la Sculeni, toate căpeteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, ţările noastre rămaseră în prada birbanţilor. Iaşul se pustii. Oraşenii bejenăriră 1) în Bucovina şi Basarabia, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul Hotinului, în vara anului 1822, ne-am dus la Chişinău ca să ne întâlnim cu rude, prieteni, cunoscuţi refugiaţi ca şi noi.

Era curios a vedea cineva capitalia Basarabiei atât de deşertă şi de tăcută, cât se făcuse de vie şi de sgomoasă. Plină de o lume de oameni cari trăiau de azi pe mâine, cari nu ştiau de se vor mai înturna la vetrele lor, aceşti oameni, mulţamiţi că şi-au scăpat zilele, se deprinseseră cu ideea că n'o să mai găsească în urmă decât cenuşă, şi neavând ce face altă, hotărâră a amorţi suferinţa prin vesela petrecere, care cel puţin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu vedeai altă decât plimbări, muzici, mese, intrigi a-

In toată însă această societate de

1) Fugiseră în pîrbejie, se refugiară.

emigraţi şi de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neştearsă. Acestea erau, un om tânăr de o statură mijlocie, purtând un fes pe cap, şi o jună naltă fată, învăluită într'un şal negru, pe care le întâlneam în toate zilele la grădină. Aflaiu că ju-nele cu fesul era poetul A. Puşchin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfârşit atât de tragic 1), iar tânăra cu şalul, pre care toţi o numeam *Greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată dela Iaşi, numită Calipso.

Calipso împla tot singură. Numai Puşchin o întovărăşea, când o întâlnea la grădină.

Cum vorbeau ei, căci Calipso nu ştia decât greceşte şi româneşte, limbi care Puşchin nu le înţelegea, nu ştiu. Se vede că 22 de ani a poetului, şi 18 ai curtezanei, n'aveau trebuinţă de mult înţeles.

Puşchin mă iubea şi găsea plăcere a-mi îndrepta greşalele ce făceam vorbind cu el franţuzeşte. Câte odată şădea şi ne asculta ore întregi, pre mine şi pre Calipso vorbind greceşte; apoi în-

1) El fu ucis în duel de cumnatul său. (Nota lui Negruzzi).

cepea a-mi recita niscai versuri de a lui, pe care mi le traducea.

După o lună, m'am dus din Chișinău, și în primăvara anului 1823 m'am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Pușchin, și fără să mai aud de Greaca cea frumoasă. Câte odată însă, când citeam poeziile marelui poet rus, și mai ales „Șalul negru” ¹⁾, aceste versuri ce sunt un poem întreg, făcute inadins pentru tânăra fată, îmi aduceam aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

Intr'o sără a lunii Noembrie în 1824 — era viscol și ploaie — la poarta mănăstirii Neamțu ajunse un june om care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui până a doua zi, când, după cererea sa, îl conduse dinaintea starețului. El arată că, fiind un tânăr străin și orfan, voiește a se călugări. Starețul îl rândui spre *ascultare* la un bătrân sehastru, ce locuia afară de mănăstire în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umi-

²⁾ A se vedea No. 336 din Biblioteca p. Toș.

lință. Intr'o dimineață, chemând sehastrul pe ucenicul din chilioara de alături, și văzând că nu răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel veșnic.

Când era să-l îngroape, se găsi pe pieptul lui o hârtie în care scria aceste:

„Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sunt vrednică a mă uita la cer; dar covârșească îndurarea Ta mulțimea fărădelegilor mele! — Doamne! miluiește și iartă pre păcatosa Calipso!”

Tidva Grecei cei frumoase, am văzut-o în catacombele mănăstirii.

o o o

Scrisoarea VIII-a

(Pentru ce Țiganii nu sunt Români)

Iunie, 1839.

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatora sarcina mea de deputat, venisem ca să mai resuflu câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mâncare mai bună, după o împlare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borș de puiu și de puiu cu smântână.

Să nu socoți însă că eu, patriot, desprețuiesc bucatele astea naționale; dimpotrivă. Dar când cineva atât amar de vreme n'a mâncat decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptând macaroanele mă plimbam în grădinița mea, care semăna cu un covor verde cusut cu flori și, pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d-lui Kogălniceanu intitulată: *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gândeam la sclavia atâtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi figurându-mi disputele ce avea să stârnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag de samă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adâncit în ideile mele, nu-l văzusem intrând.

Trebue să știi, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vr'odată să-mi vând moșia, am gând să pun în publicație, ca și Temistocle, că pre lângă celelalte

te calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară moldavi, primitivi, cu deprinderi patriarhale, în haine lungi, fața voioasă și pătată de soare, cari sunt totdeauna veseli și mulțumiți când săcerișul a fost bun, cari nu-și bat capul de politică; în scurt un om de acei cari, necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii, mai mult din datorie decât din amor, și pre cari moartea îi găsește la masă.

— Tot așa ești, îmi zise el smucindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebuie să fi având un demirbaș (cap de fier) ca să bodegănești zi și noapte povestele Franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ofilit decât astă iarnă când — nu știu pentru ce — te trimisese frumuseșel aici la țară, unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am regușit strigându-ți că te omori cu astfel de traiu. Iacă la treizeci de ani n'ai nici cum sânge în față.

— S'a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când știi că afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decât Viețile

sfinților; ba am uitat că am mai cetit pre Arghir și pustnicul, și vezi că cu toate astea îmi merge bine. Privește, eu sunt rumen și gras, iar d-ta semeni cu o gutuie; pentru că nici poți să fii alt-iel; tot cu nasul în cărți, bând numai ceaiu și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sunt doi oameni deosebiți: Românul vechiu, și Românul nou. Ca să-ți-o dovedesc, vreau să ne întrecem la masă, măcar să știi că m'oiu chefă-lui, cu tocmală că vei gusta porterul ⁽¹⁾ care mi l-a adus chiar astăzi dela Galați.

— Cât pentru prânz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urât zilele, ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghițea bucățile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruința ¹⁾ făcută, mâncam și eu cât șapte, sigur că avea să-mi fie rău.

¹⁾ Un fel de bere tare în Anglia.
²⁾ Promisiunea, prinsoarea.

Incântat de apetitul meu, bravo! îmi zicea la fiecare pahar: ia așa te vreau. Iaca, ai început a te face roșu.

Cred și eu, că nu mai puteam.

După prânz ne-am dus în grădină, și ne-am tologit sub un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile ¹⁾ îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini ²⁾ se legănau la adierea vântului, în vreme ce garoafele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce și sorbind delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitând încet niște stanțe d'ale lui Anacreon, când un hohot de râs al vecinului meu, mă deșteptă din acest semi-somn voluptos.

— Na-ți-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n'am luat sama că împreună cu basmaua și tabacherea am băgat și cartea d-tale în sin! — Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizând-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii Țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu, tânărul.

— Cunosc pre babacu d-sale. Și ce scrie dumnealui despre Țigani?

¹⁾ Flori. ²⁾ Flori.

Deși nu eram disposat 1) a mă face talmaciu, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurii, dar abia zisei câteva cuvinte și vecinul meu mă curmă, zicându-mi cu un aer mahnit:

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta; de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Imi pare rău!

— De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că vezi d-ta, că de când a ieșit onorul, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis râzând de calamburul vecinului.

— Apoi dar domnul autor și-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eu nu-ți vorbesc povești. Când îți spun că am cetit istoria Țiganilor, tipărită în viața sf. Grigorie.

— În viața sf. Grigorie! Mă treci cu șaga 2), vecine, urmai râzând.

— Așa, boierule, așa, în viața sf. Grigorie. În zadar râdeți d-voastră, a-

1) Dispus.

2) Gluma.

cești cari nu știți nimic, măcar că hojma 1) cetiți. În locul flecărilor franzești, de ai fi cetit Viețile sfinților, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nimeni, și care nu plătesc o slovă din Arghir... A! afară de Aprodul Purice al d-tale, care m'a făcut să râd de mă durea inima.

— Barbarul! gândea că-mi face un compliment, și nu știa cât mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; și stărnutând, și tușind începu:

„Odinioară la Agrigenta, unde sf. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri și înverșunată asupra cuviosului bărbat, cere voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-l îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori în biserică li se

1) Mereu.

întâmplau să adoarmă și să horăiască, când era mai frumos. Cu toate acestea sfântul (care nu e un sfânt de rând, după cum te poți încredința din Ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenei și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar, că într-o duminică, oile aste pierdute — precum el le numea — se pun pe pândă, și când el ieși din biserică, începură a-l improșca cu pietre, urmându-l cu sudălmii 1) și cu ocări până acasă.

„Oricare altul, afară de Grigorie, i-ar fi lăsat să-și piardă sufletele, el însă nu încetă de a-i muștra și de a-i învăța, până ce în sfârșit mulți dintr'înșii, cunoscându-și greșeala, s'au întors la credință. Atunci ceilalți s'au vorbit între dânsii să dea jaloabă asupra lui cu feluri de clevetiri, pârându-l că ar fi un fațarnic dat la poștele trupești, ș. a. În urmare, făcând o jaloabă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare...

— Vecine, curmai pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracu ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

1) Injurături.

— Dacă nu mă vei lăsa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis răsând.

— După ce deci au dat jaloabă 1) la boierii veliți 2) a țerii, cari nu erau mai de treabă decât ei, Divanul...

— Dar, frate dragă, mă treci cu diochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cărc.

— „Au adunat pre Vlădicii și Arhimandriții de pe la eparhiile și mănăstirile lor, atât pre cei de loc cât și din alte crăii și împărății, și li s'au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini, și să încheie hotărîre.

„În vreme de o lună, soborul s'a adunat. Erau vlădici dela Sf. Sinod din Petersburg, dela Hina 3) și... iar vrei să mă curmi? — Intr'un cuvânt din toate părțile lumii toți oameni foarte cuvioși, foarte procopsiți și bogoslovi 4).

1) Petiția.

2) Boieri mari.

3) China.

2) Teologi.

Prezidentul lor era un Mitropolit dela noi, a cărui nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineată până seară, decât tocând și trăgând clopotele, și toți erau datori să slujească pe rând.

Când veni rândul să slujească și sf. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miși de ziuă, norodul se grămădi în biserică, nu atât de evlavie, cât ca să vadă cum a s'o scoată la capăt bietul Vlădică. El însă nu-și pierdu cumpătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

„In vremea aceasta, dușmanii sei, cari pândeau prilejul să-i poată face reu, folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el, și acolo au silit pe o tânără fată pre care o ademeniseră și o aduseseră cu dânsii, să se culce în crevatul 1) Sfântului, puind-o la cale să zică că-i țiitoare Vlădicăi.

„Era o copilă jună și frumoasă, cu ochi mari și negri, al căreia păr ca mătasa cădea în bucle unduioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tânără. Intr'un cu-

1) Patul.

vânt, una din acele ființi încântătoare, care te fac să-ți pierzi sufletul... Râzi?

— Bre, bre, bre! mă sparii nene Bogonos; de unde, ai scos frazele astea de romant? Cred că nu le-ai citit în vieța sf. Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*. Dar să venim la prochimen 1). Îți spuneam că copila era acum în patul Sfântului, când acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii sei, într'un cuvânt potrivit cu împrejurările, se înturna biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pre care îi poftise să iee dulceți și cafea la dânsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor când văzură copila ieșind din ietac numai în capot de noapte, și ducându-se să sărute mâna prezidentului. Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrânii, părându-le că văd chiar pe Satana, își făceau cruce boscorodind 2) molitfe; tinerii o sorbeau din ochi.

„In astă amețeală obștească, Mitropolitul lăsa să-i apuce mâna mahina-

1) La obiectul în chestiune.

2) Bolborosind. îngânând.

licește, dar abia rumenele buzișoare a fetiței se alinșeră de mîna asta veștedă și sbîrcită, el o trase ca și când s'ar fi atins de un fier roșu.

— Ticăloasa! strigă, ce obraznicie e asta să intri aici în această scandaloașă desbrăcare?

— „Pardon, răspunse șireata cu un zimbet nevinovat; nu știam că S. S. — și arată pre Sf. Grigorie — avea mușafiri. Ii aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu 1); și apoi vream să-l mustru nițel că m'a lăsat așa, când se umezea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă până în ziuă pe răceală, să capete vr'un gutunar! 2). Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și, ca să te pedepsesc, n'o să te sărut trei zile. Auzitu-m'ai?

Zicînd aceste, se uită la cuviosul episcop, încrețind din sprincenute și strîngînd gurița.

Acum închipuiește-ți de poți, mina călugărilor. Cât pentru sf. Grigorie, dormorît sub astă nouă lovire, ridică nu mai ochii la cer și suspina. În sfârșit,

1) Pat.

2) Guturalu.

după o tăcere de spaimă și de mirare, ce ținu cîteva minute... Fost-ai la Brăila când o băteau Rușii?

— Ba.

— Precum când fitilul artilerului a dat foc minei, care era să oboare 1) o bucată din zidul cetății, ca să facă loc oștilor să intre, și care — între noi să rămâie — nu se nimeri cum se aștepta, mai întîiu nu se auzi decît un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemenea și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeu! Sodomă! Nini-vă! Fileștean! Amalecit! ș. a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, Prezidentul izbutind a-i face să tacă, se adresă către sf. Grigorie:

— „Iată dar morala ta cea evanghelică, zise: asta ți-e *evlavie* aceea atât de lăudată! Va să zică, astea nu erau decît o mască scârboasă, cu care voiai să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? Avea dreptate norodul să strige asupra ta! În laturi, păcătosome! S'ar cădea să mori de ru-

1) Doboare.

șine! — Și tu, fiica păcatului, tu, Hananeeancă, tu, Magdalina, care ai culezat să aduci până aici scandalul și ispita prin veninul drăceștilor tale frumuseți, spune poamă a Iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, Prea sfințite, răspunse ticăloasa fată, dând un hohot de râs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii 1), făcându-mi o asemenea întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șeisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m'a înșelat, făgăduindu-mi multe, de toate. Zicând acestea, salută cu grație adunarea, și ieși cântând încetinel:

Dulce odor fmi luminează...

— „O, culmea hulii și a batjocurii, strigă Președintele soborului, făcându-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi! Apoi adresându-se către ceilalți vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— „Moarte! răspunse într'un glas adunarea.

1) Într-o parte.

— „Moarte! strigă sf. Grigorie, pe care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osândiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele Mântuitorului? E bine! cel ce nu se știe greșit, iae pietre și mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gândi că sunteți niște sfințișori abia ieșiți din raiu. Dar, puțină răbdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să intre toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajutorul seu ca să pot doborî pre dușmanii mei.

„Îndată s'au deschis ușile, și gloata care aștepta afară rezultatul deliberației Soborului năbuși 1) înăuntru ca un șiroiu, aducând și pre juna fată (care între acestea își făcuse toaleta) ca o martură vie.

— Donmilor! zise atunci Episcopul, sfântul sobor amăgit de intrigile și părele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e silă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osindiți pentru veșnicie din

1) Năvăli.

pricina mea, ce ați zice dacă v'aș arăta că nimic nu e adevărat din toate prihămirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— „Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacăt-o dovada, adaoseră ticăloșii, împingând pe față înaintea.

— „Apropie-te fiică, zise sfântul, și mărturisește adevărul, în cugetul curat și cu mâna pe inimă, pentru că dela asta atârnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza, auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă sf. Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobândi iertare.

— „Ei bine! zise juna fată, mărturisesc că Sf. Sa nici nu mă cunoaște. Și că toate cele ce am zis mi-au fost suflate de d-lor, cari m'au înduplecat să mă cule în așternutul Sf. Sale când era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tânăr, pre care îl iubesc și care mă iubește, dar care, fiind sărac ca și mine...

— „Naibi grijă, o curmă pre-cuviosul Episcop, eu vă voi înzestra și

voi binecuvânta însoțirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sermană mie-lușă rătăcită, precum te iert și eu de tot răul, ce frumuseța ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plângând la picioarele sfântului.

— Incredințatu-v'ați, Prea sfinților? urmă Episcopul.

„Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste zicând dete în lături poalele antireului.

„Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era... Bogos tăcu.

— Ce era? întrebaui.

— Era... Era... Nu înțelegi?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum era Abeilard al dumitale, dar știu că sfântul era...

— O sermanul sfânt!

— „Te las să-ți închipuiești mirarea ce a cășunat vederea astei nouă dovezi. Gloata rușinată a ieșit ca lupul fabulei:

„C'urechile ploștite și coada între vine”.

— Bravo! Nene Bogonos, nu te știam așa cărturar. Ai cetit pre Lafontaine?

— Câteva fabule traduse. — „E, acum ce ziceți, domnilor, d-voastră care voriați să mă osindiți la moarte? întrebă sf. Grigorie, voind să-i cam necăjască.

— „Zicem că ești un mare sfânt, respunseră toți uimiți, închinându-i-se până la pământ.

„Tot orașul era adunat în ograda Episcopiei, așteptând cu îngrijire sfârșitul, când iată se deschiseră ușile balconului, și sfântul se arată în veșminte arhieresti ținut de subsuori de doi bătrâni vlădici. Mitropolitul ieși înainte urmat de tot clerul, și făcând semn că are să vorbească, se făcu adâncă tăcere.

— „Cetățeni ai Agrigentei, zise, s'au aflat pîntre voi oameni ticăloși și vicleni, cari au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pări minci-noase, și au mrejit 1) feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n'a părăsit în această grea împrejurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite a luminat duhul sfântului So-

1) Urzit, uneltit. A întins o plasă ca să prindă

bor, ca să cunoască toată deșertăciunea și mârșevia acestor urite clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă Mântuitorul a zis: Iertați greșiților voștri, sunteți scutiți de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului Episcop, Soborul în unire hotărăște:

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă, să fie afurisiți.

2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iae în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mântuirea sufletelor lor.

3. Dreptcredincioșii vor fi datori a da sârindare, pentru ca să se curețe de amestecul ce au avut cu ei.

„Auzind aceste, îndată toți dreptcredincioșii s'au tras la o parte.

„Atunci Mitropolitul, ridicând glasul și mâna dreaptă, tot clerul a urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sârătoresc și mormântal:

— „Fiți blăstemați oameni răi și vicleni, cari ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— „Amin! repetă tot clerul.

— Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțeleasă pentru tot creștinul! Amin.

„Traiul vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

„Vieța voastră să se petreacă într-o veșnică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească Țigani, adecă tâlhari. Tot Românul să vă poată bate și porecli cioare și stance, fără să aveți voie a-i răspunde.

— „Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, cari ați clevetit pe omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— „Amin! repetă iarăși clerul”.

„Mitropolitul vorbea încă, când orizontul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborîndu-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse țarine și fânețe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezească, când deodată norul crăpând, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocârlile. O mi-

nune! fața lor se înnegrișe ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțeleasă.

„Indată *Românii* năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au ramas robi, și robi vor rămânea până la sfârșitul lumii, pentru că au fost afurisiți precum am avut cinste a-ți spune”.

— Îți mulțumesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzând că sfârșise, dar fetița ce se făcu?

— Când au văzut norul coborîndu-se, se ascunse iute dinapoia sf. Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar ca toate fetele Evei, curioasă de a vedea sfârșitul, se ivi puțin, și un colțișor de nor ajungând-o sub frunte, îi rămase un bengiu 2) negru între sprințene.

— Adecă, câștigă o nouă grație.

— Cât pentru sf. Grigorie, vei ști...

— Nu voiu să mai știu nimic, răspunsei, căci prea puțin mă interesează.

— Atâta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi luând o mare priză 2) de tabac, și privind-mă cu un aer îngâm-

1) Un punct negru.

2) Doză.

fat: Iată, urmă, de unde se trag Tigani, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui. — Ei, ce gândești? — Gândesc, fârtate, că toate câte-mi înșiri acum de două ceasuri sunt nu-mai o frumoasă poveste, bună de a dormit copiii de țată, și că ar trebui să fie cineva tare prost, ca să creadă asemenea gogomării.

— S'a sfârșit, strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învârti aripele unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curând n'o să mai rămâie în ea decât niște struluibați 1) cu mintea stricată — n'o zic asta pentru d-ta — cari prin scrierile lor, se silesc a stârpi sămânța credinței ce a mai rămas! Oamenii de ieri! desprețuiți religia, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decât biserica, și dacă întâlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă iese 'nainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva reu, ca și când slujitorul Domnului este dracul împielit. N'a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face orice!

1) Zăpăciți.

Și când vorbea acestea, Bogonos era sublim de mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonose, respunsei. Ești bătrân și îți par toate celea negre, în vreme ce noi vedem tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că suntem fii a unui alt veac, și trebuie să mergem cu veacul; căci dacă duhul omenesc ar rămânea tot pe loc, ți s'ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți cari cunosc și o zic asta pentru d-ta. — Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula cornorată despre Tigani!

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de...

— De niște ipocriți și fanatici, cari vrând să ție lumea sub tutela lor, iscredeau feluri de basne, ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, cari n'aveau altă treabă decât să supere singurătatea unor mizantropi? 1) Cât pentru mine, D-nezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decât într'acei draci de o-

1) Cari urăsc societatea oamenilor.

menie, cari sunt tineri și bine făcuți, și nicidecum nu-și arată coada și coar-nele. Și ian spune-mi d-neata, vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai pe dra-cul? Zău eu aș vrea să-l cunosc de cu-riozitate, ca să știu dacă este așa ne-gru cum...

— Taci, strigă cu glas nădușit și tremurând, vecinul meu. Nu vorbi de aste când înserează! Nu știi în ce primejdie te pui! — Acum e ceasul când duhurile împlă!

În adevăr, soarele apusese după un lung șir de nori fantastici, pre care îi poleia cu o bordură de purpur. Frun-zele gemeau la suflul melancolic a vântu-lui. Noaptea își întindea pe încetul tristul seu hobot 1); și florile ascunse în umbră se vesteau numai prin par-fumul lor. Nu se zărea în acest clar-obscur, decât arborii negri întinzân-du-și crengile ca brațele unor urieși. Aceste toate erau atât de frumoase, atât de mărețe, încât abia luai sea-ma în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așa dar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în ca-

1) Liniște.

mera mea, unde m'am apucat să-ți scriu vieța sf. Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi, cât s'a putut, chiar și expresiile sale. Sănătate.

o o o

Scrisoarea IX-a

(Fiziologia provincialului)

Martie, 1840.

Nu știu dacă cineva a cercat până acum a descrie figura asta curioasă, originală și crohmolită 1) a boieru-lui ținutaș 2). Voiu întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi pă-cat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem, când ni-l aduce poșta sau harabagiul jidan de-l trânteste liop! pe paveaua Iașilor; și mai vârtos că el are deosebit tip după

1) Crohmoală: scrobeală.

2) Din provincie.

ținutul din care vine, după târgul din care iese, după vrista lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atât de variată, în cât ar fi o nespucată greutate a închide într'un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul umblă încotoșmănat într'o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droștii înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente ale boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăieri. Figura lui e lesne de cunoscut: cel mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și mușteți resucite, dar, pre lângă aceste firești podoabe, natura ca o miloasă mămă a răspândit asupra-i și un *nu știu* ce, care vorbește mai tare ochilor ispiți decât orice altă; un *nu știu* ce care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să ghicești din ce ținut sosește, sau din ce bortă 1) iese; un *nu știu* ce în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și

1) Gaură.

cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s'a reprezentat, o să-ți spuie că s'a jucat comedia lui *Vodevil*, care e foarte *ghizdavă* 1) și *nostimă*, pe care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies, vestit prin fasonul jiletcilor și nasul seu. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânecă, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se însoare, sau să intre în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul seu, ba încă ceva mai larg decât duple jurnalul din urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să dea piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. O să ne spuie în gergul 2) provincial, care zic că e franțozește, că vine dela moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care o să prân-

1) Elegantă.

2) Jargonul.

zească la moșul Logofătul C. și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai sei, moși logofeți și Vornici ca să le facă cinste a petrece cu dânsii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provincia-lul e fudul din naștere și *evghenis* din cap până'n călcâie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc 1) dela dânsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Copoiu sau al lui Petre Bacalul!

— O, lume!

De ai nenorocire a fi și d-ta *evghenis* 2) din *protipendas* 3), vlăstare de viță aleasă, țandură de om sfânt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c'o nespasă nerăbdare ca să botezi pre toți copiii noui născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru cu un târg întreg, căci provincialul s'ar ține necununat și nebotezat, dacă n'ar fi cu-

1) Se sfădesc: se ceartă.
2) Nobil.
3) Nobilime.

nunat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumetriile; o să te si-lească să mănânci până nu vei mai putea, pentru că de vei refuza vr'un fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocări pre bietul Țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *Soirée* (pentru că în provincie e încă moda de suarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gânganie străină la care o să țintească toți ochii. Intr'un cuvânt, te poți numi norocit de vei scăpa din ținut cu capul teafăr și cu stomacul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfârșit banii de cheltuiială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *ispravnicit* sau *presidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce vrednice de penelul lui Hogart! Ca s'o liniștească, barbatul seu îi aduce vr'un turban vechiu îndrugat de Duminica sau vr'o ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei.

Sara, toți provincialii de ambe sexe năvălesc la dânsul. După ceremonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale 1). Spune cum a petrecut; cum s'a *oglin-disit* la bal la curte; ce mai confete și ghietate a mâncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, părreții de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihrimbar, și alte multe minunății și mândrețe, care fac pre-prietenii săi să caște gurile ascultându-l; și iacă materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Măgrăbesc însă a sfârși acest tablou, de frică că nu vr'un provincial om de duh, (pentru că nu sunt toți ca originalul ce ți l-am arătat), să se apuce a ne zugrăvi și pe noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele 2) și ticăloșiile noastre!

o o o

1) Noutăți.

2) Greșelile.

Scrisoarea IX-a

(Despre mitropolia Moldaviei)

Octomvrie, 1841.

România era creștină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stârpi semanța credinței, care dela Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandru cel bun urzi Episcopiile de Roman și de Rădăuți, și Mitropolia Moldaviei, care până atunci era închinată la Ohrida, fu prochiamată liberă și neatârnată prin un act al Impăratului Bizanției, Ioan Paleologu. De atunci biserica Moldaviei s'a păstorit de către Mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime dintre arhereii cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzând țara în ghiarele fanarioților, mitropolii la înscăunarea lor luase drept obicei a cere și încuviințarea Patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunce mitropolitul Antonie întâmplându-se a pribegi în

Rusia, Patriarhia, fără a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre Arhiereul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat potoliră cântirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arherei, arhimandriți și egumeni, și la 1 Ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte, iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile mitropoliei Moldaviei sfințite de Impăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus din prefericiți Patriarhi și Arhiepiscopi, drept sfânt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali 1) numai din pământeni; în sfârșit supremația ce-și luase Patriarhia Constantinopolei și însușirea abuzivă de a nu se rândui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, restatornicește vechia legiuire a țerii, blastemă și afurisește în viitor pre călătorii acestui așezământ, și legiuște ca în veci să nu mai stremute astă pravilă, și să

1) Păstori duhovnicești.

nu se mai încredințeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămase însă deprinderea, ca fiecare Mitropolit după ce se alegea, să înștiințeze pe Patriarhie și să-și capete încuviințarea. Puțin câte puțin, deprinderea se socoti datorie, și murind mitropolitul Gavril Calimach, Domnul stăpânitor cu unirea a tot clerul și a nobilimii, chemă la scaun pre Leon episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul ecumenic. Patriarhia văzând că a să scape înrăurirea ce avea, se plânse Porții de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericești; după care Devletul 1) porunci să strice acea alegere, iar Patriarhul, sumețindu-se în acea poruncă, argosi 2) pe mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale religiei rămăseseră încă neatinse și intriga voia a lovi și în aceste! Inșăduhurile se revoltară: Domnul, în unire cu toată obștea, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porții de astă călcare a drepturilor națiilor, făcând o pomenire a vechilor tractate cu care

1) Poarta.

2) Il opri să mai slujească.

țara se supusese protecției turcești. Așa dar Sultanul printr'un firman adresat Domnului Alexandru Mavrocordat din anul egirei 1200 (1785), pe la sfârșitul lunii gemaziel ahir (Iulie), arată că încredințându-se din caidurile (arhivele) Impărăției de acest drept legiuît a Moldaviei, îi întărește și poruncește a fi pururea nestrămutat.

Ce-a folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul Sultanului? Atâta că Grecii s'au înălțurat dela scaunul mitropoliei; dar înrâurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș. c. l., ești sigur că mijlocind la Patriarhie ai să le capeti. Și ce urmează din aceasta? Puterea relegei se calcă, miniștrii ei se desprețuesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independența, ce nu se poate, să le-o contesteze nimeni. Vale 1)

o o o

1) Cu bine.

Scrisoarea XI-a ✓

(Amintiri funebre)

Decemvrie, 1842.

Este un sunet cărui altul nu i se poate asemana, sunet grav, jalnic și fioros, ce află totdeauna un resunet în inimile cele tari.

Când bataia clopotului te face a tresări, când îți închipuiești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viață s'a stins cum se stinge în aer resunetul aramei sacre, simți atunci tristeța insinuându-se în pieptu-ți ca un junghiu de ghiată, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăstie marasmul 1) cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțea mor-

1) Neliniștea.

mântului nu va avea mai mult loc de cât săracul; căci amară trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce, trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților sei; pentru acel ce strânge averi, și nu știe cui le adună pre ele! Săracul însă, privind-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că, atunci când se va scula ca să dea samă de cele ce a făcut, va fi resplătit de ostenele sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

Acest bărbat, în scurta lui viață, câștigase numele de cinstit și drept într'atâta, încât era de ajuns a-l pomeni pentru a arăta probitatea 1) personificată, și dacă soarta l-ar fi pus într'oreaptă mai naltă, unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să fie cumpăna Temidei, asupra și impilații — atât de mulți la număr — ar fi pierdut, pierzându-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atât de neabătut din drumul cel drept, în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încât nici putea înțelege acele machiavelice res-

1) Cinstea.

tălmăciri născocite de iscusiiții lumii, cari făcu albul negru și ziua noaptea. L-ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut și cari ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dânsul sunt atât de rari în societățile noastre corupte, încât e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curețe reii ce înădușe societatea, ea seceră ce este bun și trebuit; și de am fi putut răscumpăra pierderea lui I. Bran, cu jertfa a zece alți, nici cum nu ne-am fi stânjenit a face acest schimb în care am fi fost îndoit câștigați.

o o o

Scrisoarea XII-a.

(Păcală și Tândală)

Februarie, 1842.

— Dar d-ta, n'o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, feții mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni veacului de ieri, eu omul care port două sute de ierni în spate? Voi vă ziceți Români, și apoi vorbiți o limbă pre care eu n'o înțeleg.

Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate, în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de țigăriți 1) și gingași încât, de v'ar vedea străbunii noștri, ar plânge de jale.

— Toate sunt așa, zise unul din noi râzând, dar însă tot nu suntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute, și aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatul dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

„Trebuie să știți, feții mei, că eu sunt fecior vestitului Strâmbă-Lemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr Vodă, cu care învățase carte la dască-

1) Uscăți, slabi, plăpânzi (Candrea).

lul Pascal din Podul Iloaei, ce știa toată Alexandria pe de rost (făcută de numitul dascăl Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mâinile D-lui Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată ju-nețea sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pârle-Vodă. Ce mai vremi acele! Când venea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la Unguri sau la Leși, și luând de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șlehtici 1) ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strenepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama când e ger iarna și vântul vâjje, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând, și vedeți strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor cari țipă, și lacrimile Ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osindit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau

1) Nobili.

nalți ca brazii, și voinici ca smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Piatră, care avea obiceiul când se pune la masă să înghită mai întâiu șapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mâncare.

La vristă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Măriuca, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicând adese niște vorbe chisnovate ¹⁾, la care tatăl meu răspundea: Tronc, Mărico! La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme, cam supără pre tata, dar popa îl liniști spuindu-i că asta se întâmplă uneori, însă numai la facerea dintâi, Soră-mea n'a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfârșit m'a născut pre mine și văzându-mă așa mic și ovilit mi-a pus numele Tândală. Nașterea mea costă viața mamei, iar tatăl meu, simțindu-se c'a îmbătrânit, chemă pre nașu-meu Păcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mănca trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicând că nu trebuie să se ducă pe ceea

1) Fără rost.

pume flămând și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală, era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întâiu la buchi, dar văzând că într'o zi era să mă înăduș cu un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe din-afară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

„Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi tică, să te silești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentrucă e mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru Behehe vei pierde și pre Mihoho.

Bate fierul până e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură; gura bate c... Vorba multă e sărăcie omului, și toată paserea pe limba ei pierde.

Nu fii sgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărite și ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici-unul. Nu te întovărăși cu omul becnic¹⁾. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă. Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor, cel c'un ochiu e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche, iese pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bine o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Să n'ai aface cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iese din mătă, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar năravul ba.

Nu te încrede în ciocoiu. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câne sită de mătăse nu se mai face. Nu fii dușmănos, cine face, face-i-se, și nu e nicio faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n'asudă nici la deal nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți facă. El învață bărbieria pe capul tău. Șede pe măgar, și caută măgarul. Nu-l

1) Nemernic, netrebnic, ticălos.

primesc în sat, și el întreabă de casa Vornicului. Prostia din nascare, leac nu mai are. Cine se mestecă în târâte îl mănâncă porcii; și apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești murgule să paști iarbă verde. Ce-i în mână, nu-i minciună, și e mai bine acum un ou, decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare nu se fac ouăle roșii. Dobânda mare rupe ciochinile, și până a nu găsi mantaua nu erai dator. Cu rudele bea și benchețuește, dar neguțitorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate. Brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cînstea pe rușine, și să-ți zică: c... lupe, ce-ai mâncat. Lasă oamenii în ideile lor. Vântul bate, câinii latră. Altui e drag popa, altuia preuteasa. Tot Ți-

ganul își laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia mălaiu visează și calicul comandare 1).

Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo, pintenii și bate iapa cu călcâiele; ș'apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la câștiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac, cu-un pitic 2) tot calic; dar când umbli cu miere, linge-ți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută în gură; și cine n'are ochi negri, sărută și albaștri. Când vei voi să te apuci de ceva, nu prinde iepurele cu carul. Mâta cu clopot, nu prinde șoareci. Nu te îngriji cum o s'o scoți în capăt. Nevoia învață pre cărauș, și cine are barbă, are și pieptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre Dracu să vezi, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre bălaia, nici bălaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca Dracul de tămâie.

Nu te încrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câne. Făgăduiește multe,

1) Pomană.

2) Peștișor.

dar să dea Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată. Banul rău nu se pierde, și are ac pentru jocul tău, nici socoti că s'a îndrepta; calul bătrân nu mai învață a juca. Când nu e în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că n'are ce mânca; și câte spune, sunt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în țara ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e Turcul și pistolul. Dă-le pildă bună, pentru că peștele dela cap se împute.

Nu fii falnic, nici face din țințar, armașar. În urma războiului mulți voi-nici se arată. Vulpea, dacă n'ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei cari zic: Lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor.

Nu te certa cu cei ce știu mai multe decât tine. Haide fată, să-ți arăt pre mama. Nu umbla cu c... în două luntre, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotriva.

Nu te necăji pre soartă. Norocul, cine-l știe? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu oca înainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le

cumpără. Tu fierbe mazărea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânia pre lume. Se mânia vâcarul pre sat și satul nu știe nimic. Umi-lește-te; capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță, se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca căinele în car, trăiește ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cuiu pre cuiu să scoată. Nu fii obraznic. Vor crede că ai p... toți butucii, și-i da peste un omușor care ți-o face coastele pânțele.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, că ori zice că: Mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură ca altădată să nu te mai apuci de ea. Odată vede nasul p... finului; iar de vei câștiga, nu te mai apuca și de altele, căci, cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când ți s'or aprinde călcăiele, însoară-te până a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr și mâncarea de dimineață n'au greș; și bătrânul

amorezat e cu chiroșca 1) cu păsat. Fă cunoștință cu fata; n'o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce sboară, și se întâmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai pre sus a să sară lada. De-i videa-o că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bătaia e din raiu. Fii Român verde și rupe mîta în două. Bate șeaua, să înțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s'adună; și de-i și păți ceva, numai tu să știi unde te strânge ciubota. Nu te apuca s'o păzești; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri; și măcar că găina bătrână face zeama bună, ferește-te de babe. Baba bătrână nu se teme de vorba groasă. Lumea piere, baba se piaptănă. — În sfârșit mângăie-te la necazuri, gândind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți dea Dumnezeu mintea Moldoveanului — cea de pe urmă".

1) Piroșcă, călțunaș, plăcintuță cu brânză, cu magiun.

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat sama că nu-l asculta nime căci noi cu toții adormisem și horcăiam. Așa dar tăcu și el ca noi.

o o o

Scrisoarea XXIII-a

(Lumânărică)

Martie, 1843.

Vă aduceți aminte de un sărac, pre care îl întâlneți, sunt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșetorind mila creștinilor și împărțind *bogdaproste* în dreapta și în stânga?

Lumânărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? „Nu știu, răspundea; știu numai că mama, când m'a luat, mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi lumânările și să le împarți pe la bisericile. Atâta știu, atâta fac”.

Descult, cu capul gol, încins cu o funie, și cu traista în șold, Lumânărică până în ziuă colinda toate bisericile,

împărțind lumânări și cerșetorind, nu pentru dânsul—lui nu-i trebuia nimic,—ci pentru alții.

La un schit sărac lipsește clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune, cu dânsul în mijlocul unei piețe, îl trage și clopotul nu tace până ce nu-și câștigă plata. Curând arama sfântă va răsuna în aer chemând pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul seu cel misterios lăudata faptă a săracului cerșetor.

O biserică n'are vestminte; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n'are decât o haină sdrențuroasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are; a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoiaș decât dânsul.

Vedeți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă? Incungiurată de șapte copii ce plâng de foame, îmbrâncită dela ușa bogatului unde nu i se dăte voie a împărți nici fărâmurile cu câinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genunchiu. Lumânărică o vede, o mângâie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu

laptele ei pe flămânzii copii, introduce iarăși bucuria în bietul bordeiu.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfânt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșetor, îndemnat de plecarea sa (și de o stăruință puternică, a zidit până și biserici. Să judecăm din aceasta, oare câți săraci am putea face fericiți, cu abonamentul unei loji la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuielile unui ospăț ce ne îmbuibă pânțele și biserici. Să judecăm din acesta, oare bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toți banii câți a împărțit mile și a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ș. a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Intr'o zi, trecând pe lângă o biserică, am văzut norod strâns, și am auzit cântând rugăciunile morților. În mijlocul bisericii sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era luminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu încungiurat de un numeros cler sluja prohodul. Nu se vedea nicio rudă, niciun prieten vărsând lacrimi

mincinoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele sicriului; iar pe fața tuturor săracilor, ce alcătuiau cîrtegiul repausatului, se vedea întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se, desveli pre mort, și însemnând pe fața lui semnul crucii, zise cuvintele acestea:

„Doamne, odihnește sufletul robului tău Ioan în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci viață fără de sfârșit”.

Pătrunși de mare puternicia Morții, am plecat capul, și privind icoana Mântuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânărică”.

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormântare cerșetorului?

Intr'o dimineață, o damă văduvă — al cărui nume îl vom tăcea, respectând frumoasa ei faptă — găsi la poarta casei sale trupul lui Lumânărică, și —

Văduva îngropă pre sărac!

Scrisoarea XXIV-a

(Critica)

Ianuarie, 1844.

În trecutele zile un june, căruia nici cum geniu nu-i lipsește, plin de idei nouă mai mult bune decât greșite, îmi ceti o compunere a sa, care n'ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebându-l ziceri culese din vechii scriitori, pre care voiește cu de-asila a le reînvia, dând unora înțelesul ce poate au avut întâiu; în sfârșit fabricând dela sine ziceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a creia ziceri și a băga scalpetul în biata limbă, pentru a o strunji cum îi se pare; că nu sunt toți creatori, ci croitori răi; că sunt multe piedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești, ș. c. l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastâmpărul său, până ce sărind de pe scaun:

Iartă-mă, domnul meu, strigă: iar-

tă-mă, că nu mai am răbdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe și papuci galbeni. Cât pentru pedantism, e o emblema a dobitociei. Cărțile bisericești? dar ia, mă rog, pe cele tipărite mai nainte și în vremea Mitropolitului Dositei, și vei găsi zicerile; prevedință, creștin, înger, comentarie, șerb 1) ș. c. l. pre care acei noi—socotind că fac mai bine — le-au prefăcut în pronie, hristian, angel, tălmăcire, rob... în loc de șerbul lui Dumnezeu, robul lui Dumnezeu; pare că Dumnezeu creiator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, care să îmble în căile lui. Grecul nu zice „rob” ci „slujitor al lui Dumnezeu” și asemenea zic și toate celelalte popoare creștine, la sama, domnul meu, că ei nicăieri n'au voit a întrebuița timpul săvârșit a verbului, ci tot cel nehotărît; nicio dată: avui, făcui, fui, totdeauna: am avut, am fost, am făcut, fără să-și dea cuvânt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticii. Ei—tot acești

1) Serb, serv. La Români v se schimbă în b; d. p. selvatico, sălbatic, cervo, cerbu, voce, boce, polvere, pulbere, etc. (N. A.).

noui—întrebuințezi zicerile: învălire, mirare ș. a., dar n'ar zice, Doamne fe-rește! miracul și vâl, care sunt tot una, și pe care le găsim în cărțile vechi. Prin un capriț neînțeleș, luaui verbul și lăsau substantivul.

Nu-ți place că zic: inimă, tinereță, spirit, relege, virtute? ai voi să zic: suflet, dragoste, duh, lege, faptă bună; pentru că la d-ta inima, acest dar dum-nezeesc, înseamnă acea bucată de car-ne macră ¹⁾, prin care circulează sân-gele! tinereța, junie, spiritul, o esență îmbătătoare; relegea, legea sau pravi-la; virtutea, puterea animală a trupu-lui. De pildă acest fraz: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit dela religion et de la vertu*, eu l-aș tra-duce așa: Inima ce iubește cu tinerețe e insuflată de spiritul religiei și a vir-tuții. D-ta negreșit că astfel: Sufletul ce iubește cu dragoste, e insuflat de duhul legii și a faptei bune. Acum un oare-cine, care ar pricepe zicerile, fără a ști și înțelesul ce le-ați dat domnia-voastră, vrând a retraduce din cuvânt în cuvânt traducția d-tale în franțeza, ar trebui să zică: *Le souffle qui aime*

¹⁾ Moale, fără oase.

avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action, și ar râde mirându-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fraz smintit.

Zicerile, abătut (abattu), umilit (hu-milié), și alte câteva care nu-mi vin în minte, le-ați botezat, săracele, cum v'au plesnit în cap. Prin abătut, înțe-legeți aceea ce Francezul zice prin é-carté, prin umilit, plecat ((humblé). Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvântul la locul lui, dându-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru cari nu e nimic cu neputință!

Imi zici să creez ziceri? Ce o să fac când îmi lipsesc cuvinte, ca să-mi a-răt ideile? Însă de vei căuta bine, vei-vedea că și acele ziceri sunt sau româ-nești uitate, sau împrumutate dela lim-bile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, cari știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, ur-mă luându-și capela, ești într'o zi de spleen ¹⁾, nu vrei să mă înțelegi. Sunt șerbul dumitale!

— Dar poet al dracului! Ți-am spus

¹⁾ Mare plictiseală.

că sunt mai mulți croitori decât creia-
tori, și... Poetul era acum în uliță.

Iacă cum judecă acest june nevinde-
cat în păreriile lui. Mie mi-e prieten
și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi
mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc
cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a isvorât din
cărțile bisericești într-o ceea ce priveș-
te relegea și morala e netăgăduit,
dar gramatica mult pătimi. Dacă lim-
ba ar fi rămas precum se vede în căr-
țile vechi și se aude în gura poporului,
și vr'un om înzestrat cu o știință sis-
tematică a limbilor rude s'ar fi apu-
cat a o aduna și a o așeza precum cer-
tipul și origina ei, negreșit că am fi
scăpat de toate aceste pleonasmе, fio-
rituri și cacofonii. Scriitorii noui bise-
ricești și profani, au introdus schima-
tismul limbii grecești împreună cu o
mulțime de ziceri, lepădând pre cele
românești.

Când ar zice cineva astăzi gintă, cor,
columb, dardă, custodie, templu, ge-
neros, peregrin, investat, ș. a. — pre
care le-au lepădat — puțini l-ar înțe-
lege; și însă astfel se vorbea, se scrie
și se tipărea cu vreo sută și câțiva ani
în urmă.

Multe parascovenii 1) — de mi-e ier-
tat a împrumuta astă cerere poporană
— are limba noastră, mai ales în zice-
rile luate din Slavona. Nu-mi vin în
minte toate, și nici voiui a te supăra cu
un glosariu ce nu-și are locul său într-o
scrisoare, dar voiui însemna pentru cu-
rizitate una, două.

Substantivul *slugă*, *a sluji*, prefăcân-
du-se în verb, face slujire sau a sluji,
când ar trebui să facă slugire, sluga,
slugii, slugire. La astă zicere slavonă,
am păstrat verbul cu declinația lui,
și am greșit. Altele tot slavone le-am
schimbat și iar am greșit, pentru că nu
știu de ce nu mai nimerim; d. p. vi-
teaz, treaz, dârz, obraz și altele, la plu-
ral slavonește nu schimbă pe z în j,
precum noi care zicem viteji, obraji
ș. c. l., în loc de vitezi, trezi, obrazi,
dârzi ș. a., o anomalie nesuferită în-
tr'o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voiui spune ceva
și de scriitorii vechi. *Heré!*

o | o o

1) Curiozități.

Scrisoarea XV-a

(Critica)

April, 1844.

Îți făgăduiesc să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ți-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. Iacă ce-mi zise poetul meu, căruia îi arătam o critică ce nu știu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelu.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n'are simțul comun; pentru că vorbește de pe cea lume; în sfârșit pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un 1), doi , și trei .

Zicând acestea, ne-am uitat unul la altul, și am pufnit amândoi de râs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă, mă făcuse marț. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa

1) Vin aci niște semne grecești, care lipsesc în tipografiile de azi.

un 1, doi , și trei ! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să am în numele și porecla mea atâtea farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, și nu mi-aș ierta nașul, dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vâri un 0 doi 0, și trei 1.

Sunt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? Numele înrăurează mult asupra soartei omului. Cunosco o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă, care se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eu, Doamne ferește! de-aș avea oi, nu mi-aș nămi 1) un păstor cu numele Lupu. Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun, că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită la St. Petersburg și intitulată: prescrierea regulilor gramaticii românești. Autorul ei este d-l Hâncu, Român, care — nu înțeleg pentru ce — adaose un of la porecla sa,

1) Tocmi.

și din Hâncu își zice Hiculof. Per gusto non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuește din două volume 89 mari de câte 500 pagini, spune multe de toate pre care eu n'am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atâta, că d. Hâncu sau Hiculof, cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adică, cu 20 mai mult decât avem.

Patruzeci și șapte! zău nu ne mai trebue mult ca să ajungem pre Chinezi! Intre acestea, sunt unele gătlane, buzane, și nu știu cum le mai botează d. S...; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care înveșnicesc numele lui Eliad în literatura Românilor, este că ne-a scăpat de atâtea lucruri prisose nice 1), ce încetul cu încetul începuseră a se împământenii în limba noastră și dacă le-ar fi lăsat, cine știe aceste câte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a rămas, slovă venetică și hidă! dinaintea căreia și curajul lui Eliad — și asta nu e puțin — s'a umilit. Această slovă iat-o, întortochiată și cârligată întocmai precum se scrie:

1) De prisos.

Z

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (θ), în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! Deșartă trudă! Nimeni n'a voit să-i asculte, ca și când n'ar fi zis dumnea-lor nimic.

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzând că în dialectele ce derivă din slavona, figurează numai de formă (pen-avea loc, și cu o machiavelică nătin-limba noastră, unde nici cum nu-și avea loc, și cu o mechiavelică nătângie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dându-ne acea pronunție guturală și groasă, de care nu ne putem desbăra.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre, d. p.

a. cuntare, în loc de cântare,
mână, (cantare, mano), etc.
e. vand, în loc de vând,
vânt, vârs, vento, verso), etc.

1) Vezi scrierile acestor domni (Nota lui Negruzzi).

i. răspuns, rude în loc de răspuns, râde, (riposo, ride), etc.

o. locuitor, mănăstire, rătund în loc de locuitor, monastire, rotund, etc.

u. Sunt în loc de sânt (sunt), etc.

Vedeți din exemplul acesta cum se bagă în totul, încât e rară zicerea în care () 1) să nu fie. Iacă ce rezultat aduce nebăgarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — O slovă nu o putem scoate, tea dar scăpa de prejudecăți și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de țelul meu, prefer dar a sfârși scrisoarea asta, al căreia scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sunt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — până și capete academice nu i-au putut face nimic. — Vale!

o o o

1) Literile acestea nu se află în tipografie.

Scrisoarea XVI-a

(Critică)

Octomv. 1844.

Un proverb al nostru zice: bate fierul până e fierbinte...

E! ce gerc 1) e asta? o să strige di-l Eliad. De unde ai luat tu, Moldovene, pe crăcănatul X ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui ? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutzare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gând să-ți spun nu știu ce, și, pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvântul pentru ce zic „hier hierbinte” în loc de „fier fierbinte”.

S'ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea, că m'a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătângia a-și apăra greșale-

1) Gey : Gergon.

le, voiui să arăt că a întrebuința pe h în loc de f, nu e un provincialism moldav — precum ni se impută de alți Români — ci o deprindere împrumutată nu dela muma latină, nici dela mai marea soră italiană, dar o suvenire mângâioasă, dulce și scumpă, dela o sorioară depărtată; gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele morești 1) a Alhambrei.

Dar toate calitățile, ale inimii, sunt acele mai plăcute și mai prețioase; și de n'aș fi Român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vâlmășagul rezboaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firii ei, Româna nu-și uita muma și sororile; se ținu lipită de Latina prin gramatică, de Italiana și Spaniola prin ziceri, Portugeza prin pronunție.

Portughezul scrie o și c, și pronunță u și ș ca Românul.

Aceste sunt așa. Eu însă nu zic că trebuie să zicem ca Spaniolul hiiu (hijo) her (hierro), hierbinte (hiriviente), și c

1) În stil maur.

f, ci fiiu, fier, fierbinte, căci astfel o cere gramatica; voiui numai să arăt: 1) că aceasta nu e un provincialism, și 2) că am descoperit — eu cel întâiu — că supa cu fidea (fideos) și pepenii (pepinos) sunt de origină spaniolă. Adios!

o o o

Scrisoarea XVII-a

(Critică)

Decembrie, 1844.

„Dintr'o palmă a S. Sale este la sfânta Episcopie de Roman o bucătea, și la Buciulești un degit adus din Țari-grad de Dumitrașcu Logofătul, precum mi-a spus Iordache Spătarul la masa Dabijeii Vodă — Dumnezeu să-i pomenească! — și eram cu un smerit Dosifteiu, episcop la acest sfânt scaun la Roman ș. c. l.

Așa scria pe la 1570 în viața cuvioasei Paraschiva, Mitropolitul Dosiftei, unul din bărbații învățați, cu cari se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu

numai un păstor duhovnicesc turmei încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfânta Fecioară a lui Ion Damaschin tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viața acestui sfânt filosof, cărui Saracinul Hissiam, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clewetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

„Domnitoare prea curată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cum se cade și cu fecioria 'ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s'au tăiatu-mi dreapta!
Sfinția-ta știi și pisma pentru care-mi face Leon;
Sărguește de-mi agiută, și-mi *isfeiește* dreapta!
A celui de sus dreaptă ce-l dintru tine intrupată
Multe minuni știe face; deci pentru a ta rugăciune
Și dreapta mea aceasta roagă-l să o *isfelească*;
Să-ți fac cântări cumsecade, și'ntrupatului din tine
Cu 'nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creștinătății drepte;
Că toate-ți sunt cu puțință, lui D-zeu fiind maică“.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfântului poet și îi lipi mâna la loc. Dar aici nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-lea. Poate greșesc, d-nule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Imi place pentru-

că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru:

La moartea Elizei

„Osana slavă! sfânt ești! sfânt! sfânt!
„Ce vrei se face 'n cer, pre pământ.
„Glasul Elizei! — Il auziți?...
„Seraf azi cântă! — N'o mai jăliți:
„Auz pe îngeri se-întrebând:
„Sfânta iubire ce are de gând? ș. c. l.

Mai vrei încă?

Jaiea cuprinde orice simțire,
De dorul pierderii piste fire“ ș. c. l.

Poate tot nu ți-e destul? dar

De m'ai pune pe-un cărbune,
Mai departe nu țiiu spune

Apostroful ce taie simistihul, seraful ce cântă, îngerii se-întrebând ce are de gând sfânta iubire, dorul pierderii piste fire, etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr jalea cuprinde orice simțire, când vede cineva frumoasa noastră limbă căsnită și schingiuită astfel!

Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei cu 'nchieturi socotite, care nu te ostenesc, când o cetești, nici are fraze mari întortochiate și scâlciate?

o o o

Scrisoarea XVIII-a

(Slavonisme)

Iulie, 1844.

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbii noastre: laudă numelui lor și pace țărânei celor ce nu mai sunt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pe năpăstuiitorii Românilor, arătând lumii că ziua este lumină și noaptea întuneric. Adevărul era văzut și pipăit, și împotrivorii învinși și rușinați învâlcându-se cu tăcerea se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemenea șerpelui care, murind strivit sub călcâiul viteazului, se întoarce și mușcă pre pu-

ternicul seu vrăjmaș, slobozea din borteale lor un strigăt blestemat, pis-mătăreț, regușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — „Limba voastră e țesută cu ziceri slaveane!”

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Când neamurile barbare au inundat România ca un rapide șiroiu, găsim pânză limbii urzită, luau suveica și, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde câte un fir de bătătură de a lor groasă și noduroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase 1) fire trebuie a destrăma toată pânza, și prin urmare a crea o limbă, mai frumoasă poate, mai nobilă și mai învățată, căreia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi — românească.

Aici încep necurmăte dispute între învățații pandemoniului 1) nostru literar, cari se silesc:

Spîrar nobil' sensi a'rozzi petti.

și pe care noi îl împărțim în trei clase. Liberalii zic (dupre Iorgovici și dupre

1) Cu lătunoaie (cu noduri).

2) Locul de d'spută al diavolilor.

Maiores) că trebuie a goni toate zicerile slavone și ungro-turco-grece — deși aceste din urmă sunt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. *Moderatii* că trebuie a le subția, a le înnobila și a le români, și eu mărturisesc că m'aș învoi cu părerea domniilor-sale. Vin în sfârșit *Conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângând-o și bocind-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi' toate aceste capete învățate, e mai greu de cât a găsi mișcarea perpetuă. E de jălit însă că toți aceștia, trăgând fiecare la sine, sfâșie haina bieteii limbi.

Fie-mi iertat a aduce un exemplu.

Zavistia și clevetirea — ziceri slavone — care s'au încuibat între Români, le poate scoate cineva? De obidă și de silă, ne poate mântui? Aici îmi vine în gând acel vestit dicton scris pe poarta Iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza !

Dar văd că m'am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într'un stră-

vechiu manuscris, în care am cetit următoarele:

„*Năvălind noroadele străine, au năpădit ca lăcustele peste Români. Au semănat, prin clevetiri, zavistia printre ei. Greșalele Românilor i-au slăbit. Atunci vrăjmașii răpindu-le prin silă drepturile, le iscodeau vinovății și îi munceau cu feluri de cazne. Aceste obide au adus robia ș. c. l., ș. c. l.*

Iată în câteva rânduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțales — pentru care cred că-mi vor fi îndatorați acei ce se vor ocupa vr'odinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei Românilor, — că Românii aduși de Traian, până a nu veni barbari preste ei. 1) nu-și au vinovăția, 2) nu erau silnici, 3)) nu sufereau obidele, și 4)) nu cunoșteau robia, ș. c. l.

Pe urmă au venit toate de s'au amestecat printre noi. Cum să le lepădăm acum? și de am voi, oare putea-vom? Vale! .)

o o o

Scrisoarea XIX-a

(Ochire retrospectivă)

Iunie, 1845.

Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetățuiei într'o seara a lunii Iunie, după ce ai privit steaua zilei coborîndu-se după muntele Pionul, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi înturnatu-ți-ai vedea de pe culmele învecinate, pline de verdeată și de bucurie, asupra orașului ce zace la picioarele tale beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar peste vârful turnurilor și a clopotnițelor, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un smeu se încolăcește împrejurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând fe-

luri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n'ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul schiop, și de se poate să-l întovărășești dela palatul bogatului ce se vircolește în patul său, până în coliba săracului ce doarme pe așternutul seu de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi și poate, ca și Iona ți-ai fi sfâșiat haina strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghiu, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gândind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu suntem vrednici, noi, pigmei degenerați, ce n'am fost creiați după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietene, a-mi desvăli ideea, sau mai bine zicând a spune aceea ce cugetam într'o seară, când mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuiei; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă, ca să aruncăm

o privire asupra stării noastre, mângîindu-ne însă numai într'un mic cerc.

Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli cari își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulți Domni buni, căci inima poporului ce ocărnuiau era bună, nefiind încă stricată de vițiuni. Români sunt urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă și traiul lor tînit, patriarhal și virtuos, adună lângă ei pe pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire atîta invidia vecinilor lor: ei însă își păstrează naționalitatea. Fierul plăgului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, și încă nu se împlinise jumătate de veac dela descălecarea lui Dragoș, când Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește mănăstiri și cetăți, leagă alianța cu Iagelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută și Impăratul Bizanției trimite Domnitorului ei, hlamidă și coroană ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan sdro-

bește pre Cazimir Polonul, pe Maias Ungurul, pre Mainac Tătarul, pre Lobod și Nelivaicu Cazaci, și râvnind a uni sub un singur sceptru toate provinciile române, năvălește asupra Românilor Valahi, bate spre Vlad, sfarmă pre Radul care chiamă în ajutorul său pre Turci.

Acesta fu începutul necurmatelor resboaie și a ticăloșiei âmbelor principate, stîrnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu. Dar precum după un veac trecut Mihai, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruiește, dar Eroul nu-și pierde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Vieța lui n'a fost decât un lung resboiu, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnește și cincizeci de resboaie are. Eroul a îmbătrînit, căruntețile i-au răcit sângele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea dela Valea Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre cari el i-a înălțat și i-a îmbogățit; prevede

vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zemislind în inimile lor, și neîncrezându-se în moștenitorul seu, hotărăște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căreia să vieze 1), până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor pentru ca să nu se stingă cu totul numele de Român.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să vedem ce s'a petrecut într'un veac și jumătate, adică dela venirea lui Dragoș și până la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis — erau buni, și poporul era fericit. Iaca. Aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre, stând între popor și ocârmuitor, nu începuseră a mușca când pe unul când pe altul. Năravurile erau simple, căci Domnii erau simpli; ei erau pontefici, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș, cum am mai spus, sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în con-

1) Să tralască.

tra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc, pre care l-au învățat dela natură și dela cugetul lor, stăpânitorul își iubește poporul, și țeranul privind în Domn pre căpetenia sa, îl abordează cu piept deschis zicându-i: Tu, Doamne! precum zice și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Il numește Măria Ta! pentru că Domnii erau în adevăr mari, și linguirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule 1).

Veacul și împrejurările au silit pre Ștefan să ridice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre cari Românii îi numeau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobânzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii și darurile lui erau mari ca și el; căci puneă hotar pământului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adâncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau 2) cu prizonieri dela vecini — de unde aveau și numele acesta.

1) Titluri.

2) Populau.

Aceștia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpânii lor la resboiu.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre cari bogăția îi sumețise, începură a ambiționa Domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormântul din mănăstirea Putna, când nepotul său Ștefan V esilit să omoare câțiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a se aprinde. Sângele acesta stropește mai multe inimi, în care odrăslește duhul vrajbei și a răsvrătirii. Hidra nu piere; ura și dușmănia se înțelinesc mai vârtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, Domnul îl cumpără cu bani; boierii dau bani ca să oboare pre Domn; și de unde se stoarce acest nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme sub împilarea despotismului și a aristocrației!

De aici începe un șir de Domni rei, pentru că boierii sunt rei, căroră pentru ca să le plece cerbicia și să le smerească trufia, le trimetea cerul ocârmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi călăii popoarelor, și cari, după ce-și plinesc

1) Încăpățănare.

urîta solie, pier, lăsând o pomenire de blăstemuri. Țeranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să-și plătească contribuțiile, căroră, neștiind ce anume să le dea, le numește năpăști; iar vițurile — după pilda celor mari, — se înrădăcinează în sufletul seu. Starea politică era poate și mai rea decât cea morală; vrăjbele și prigonirile între boieri și Domni, deteră prilej Turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpâni, călcând condițiile tratatului de protecție, ce încheiase cu Moldavia, și a surpa câte unul, unul, toate vechile privilegii, încât își însușiră dreptul a numi și pre Domn, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate dela popor.

Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci Provedința, văzând-o bătrână și slujită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necu-

noscut. Il suie pe tron și îi dă sabia resbunării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanu, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganti ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într'atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan, nu erau acum decât niște sclavi îngioșiți a unei boierimi desfrânate, care îi trata și îi vindeca ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbucniseră a da Turcilor dreptul de a numi dela sine Domni, pre cine voiau; așa dar trista Moldavie se văzu cărmuită când de un Sârb, când de un Arman, când de un Saxon, cari se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea dela această amară epohă și pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un Domn, care — deși

străin, — va fi totdeauna scump Românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele resboaie și dese prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler și limba slavonă se făcuse limba Curții și a bisericii, însă și pe aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce nu aveau altă nădejde decât în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decât a se iscăli. Un Iacob Despotul, străin, se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini laudatul scop. Vasile Vodă vine, și întâia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericesti în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele regelui în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sunt încă lipsite; și morală evanghelică începe a izgoni vițurile pre care o ignoranță barbară le lăsase a se încuibă în inima Românilor. Intemeiază școale naționale, pre care le înzestreză cu moșii. Adună pravilele lui Alexandru I, ce au fost remas uitate și părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade

din ele și alcătuiește un cod de legi, care, pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate capriciile sale cu acest Domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu Domnul Valahiei. Se încurcă în războaie în care e învins. Vândut de ministrul său, răsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia Turcilor cari, după ce îl țin închis și în fiare câtăva vreme, îl slobodă apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie ale lui Vasile Vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai impuneau Turcilor. Asuprirea crescă și țara pierdu dreptul de a mai avea Domni pământeni. Moldova se făcu oarendă ce se vindea celui ce dă mai mult, și la care se întreceau Grecii încuibăți în foburgul Fanar din Constantinopol. Foarte rar și din când în când se mai numea câte un Domn pământean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile și să-și facă

favorabili pre miniștri Porții, imitau politica Grecilor, care consista în a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politice, el se aliă cu Petru al Rusiei, dar nenorocita campanie dela Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsa țara sub prepusul 1) trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanariotilor.

Un veac se mulse țara de acești arendași! Cu un veac se înapoiau în toate! În locul oștenilor români, se aduseră Albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școala grecească. Pământenii erau goniți și Grecii în favor. Județele se cârmuiau de Caicci și Seizi. Moldavia se făcu pământul făgăduinței pentru acest neam, ce aduce cu sine corupția și desfrânarea!...

E netăgăduit însă că unii dintre aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigore Ghica protestează — neputând face altă — la orice nouă asuprire. Alexandru Moruzi înzestrează orașul cu ape, îl

1) Bănuiala.

infrumusețează cu mândre zidiri, ș. c. l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfârșitul căreia avea în vedere ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vâri în inima Românilor. Obiceele strămoșești și tradițiile naționale se pierdura. Limba necultivată și desprețuită rămăse numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curții. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu cari se încuscrea și pe cari îi tămâia ca să intre în favor. Fecioară până atunci, limba patriei se impestrița, formând un gerg ¹⁾ ce se întinse ca o pecingine; căci, până și la bisericile de întâiul rang, slujba se făcea grecește; iar la celelalte se mai lăsa strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare de lucruri nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a vedea o nație întreagă în cumpănă a-și pierde ființa. Dumnezeu se îndură și își redică urgia de asupra poporului seu. Anul 1821, dărâmând edificiul efemer lucrat de Fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta, luminată asupra intereselor sale, îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care, deși nedesăvârșită,

¹⁾ Jargon. (A. Candrea).

începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea, și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acesta scump în suvenirea Românilor) fu ajutat și urmat precum s'ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istorici. Voim numai să arătăm că Moldavul — asemenea pătimășului ce nu crede când se vede însănătoșit — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că dela ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricând s'a făcut vr'un bine în țară, s'a făcut numai prin străini:

Un Albanез păstrează naționalitatea,

Un Grec desrobește țara,

Un Rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n'are încredere în sine. La orice primejdie strigă:

Doamne! Doamne! când n'ar trebui să uite proverbul:

Sin atina he chira hin.

Scrisoarea XX-a

(Statistica lupilor)

Februarie, 1846.

Vin dela vânătoare, prietene, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaşte lupul, fiara asta carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgar, la anul 966, lupii n'au mai văzut pământul Engliterei; când în toate statele Europei erau proscrişi, numai în Moldavia — sunt acum cinci ani — vieţuiau ca în sânul unei republice, încât erau o Blagoslovenie cum lupii şi Jidanii creşteau şi se înmulţeau! Inşă la 1841, ministerul trezilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Tăranii începură a-i ucide, păstorii fiind mai liniştiţi, şi oile a dormi fără grijă.

Spun — nu ştiu de e așa — că lupii, văzând osânda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care viind

în capitalie, şi-au tocmnit un vechil ca să le apere drepturile ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, dela descălicarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în ţară, că n'au mai făcut nime *spraică* ¹⁾ ca să vadă câte oi s'au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lăsaţi ca să mănânce oi, şi oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile şi obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi, ş. c. l., ş. c. l.

Ministrul Lupu le întoarce jalba cu *nadpis*, zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, şi numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamaţia, când vor da în scris şi chezăşie, că nu vor mai mânca carne, ci vor paşte troscăt, ca nişte dobitoace ce sunt.

Deputaţii ieşiră cu coada între vine, gândind la nedreptăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puşeră la masă. Ospătarul le dete bors cu miel, cotlete de miel, şi friptură de miel.

— Ei bine! strigă unul dintre ei, mai

¹⁾ Cercetare, socoteală.

zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mănâncă oi, și noi să nu mănâcăm!

— Ba să mâncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sunt lăsați ca să mănânce carne; dinții cei câinești o dovedesc. Eu, când nu mănânc carne, nu pot pronunța nici cel întâiu vers din Eneida: *Arma virumque cano*, etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au ieșit dela ministru.

— Avocatul ce l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbii latine, a limbii mume nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v'a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove cirilice. Să vă fac eu o suplică cu litere latine, și veți vedea cum voi face capot pre ministru cu tot departamentul său.

Indată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te chlamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poeziile, și că cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare porunci unui consilier de poliție să-l întirească din oraș.

Ajungând la barieră, nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite, și lăcrimând tinseră labele spre cer, cuvântând acest blestem:

Dela 26 Ianuarie 1841, până la sfârșitul lui Decembrie 1845, s'au ucis — după cataloagele Visteriei—acești lupi:

In anul 1841: 113 lupi mari.

In anul 1842: 198 idem.

— 1843: 318 idem. 59 pui

— 1844: 340 idem. 111 pui

— 1845: 261 idem. 101 pui

1230 mari, 271 pui.

Total 1501

și s'a plătit din visterie 18450 lei pentru 1250 lupi mari și 2032 jum. lei pentru 271 pui. In total 20.482 și jum. lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mănânce pe fiecare an câte 12 oi. — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul care s'ar mulțemi c'o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1301 lupi face 90060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei din care scăzând 20.482 jum. lei prețul capetelor a 1501 lupi, rămâne folos 1.780.717 jum. lei.

o o o

Scrisoarea XXI-a

(Trisfetitele)

Noemvrie, 1846.

Când un istoric — ce ne lipsește — s'ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului național decât în timpul domniei prinților români, adică dela venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epocă, mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude, care aduc groază și mirare. Mai mulți Domni buni s'au deosebit prin patriotismul și mai vârtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmele sunt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea Atotputernicului; și fiecare din zidurile acestea erau monumentul vreunei izbânde asupra dușmanilor puternici, de cari România era înconjurată.

Unii din Domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasilie Lupu. El întâiu întemeie școale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfârșit aduse moaștele sfintei Parascheva dela Epivata, pentru care dete trei sute de pungi de bani, și le așeză în biserica zidită de dânsul la Iași. Această cuvioasă patroană a orașului niciodată și după orice împrejurări nu-și părăsi locașul, și totdeauna scutitoarea politiei 1) și țării, e comoara cea mai prețioasă ce are Moldavia.

Istoria prințului Vasilie înfățișează niște episoade atât de tragice, niște jocuri a norocului atât de deșanțate, în-

1) Orașului.

cât îmi pare rău că nu mă iartă co-prinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într'o zi voi avea prilej a ți-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica SS. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinăuntru zugrăvită în fresco. În dreapta stă racla sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aci pe părete e zugrăvită solemnitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul Capugibaș călare înaintea, arhieriei purtând racla 1), Domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt părete stau atârinate portretele lui Vasilie și a familiei lui, cusute în aur și în mătăasă.

Aceea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai înalt al capitaliei. Până nu de mult sluzea pentru privighere de foc, și clopotul cel

1) Storiul.

mare nicideată n'a sunat într'o nană 1) fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori, când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de dandana. Atunci mahalalele își vărsau gloata peste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scăpat de angării 2) și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s'au prefăcut, năravurile s'au îmblânzit, și nu se mai aude clopotul de dandana. Sunetul lui chiamă numai pre credincioși la rugăciune.

o o o

Scrisoarea XXII-a.

(Istoria unei plăcinte)

Decembre, 1887.

Îți aduci aminte de copilăria noastră — care s'a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoșeeeee!

1) Într'o dungă. (Se trage clopotul în dungă pentru alarmă, când se întâmplă vre-un foc).

2) Bir, sarcină de împlinit fără plată).

Cum alergam toți, copii și bătrâni, și cei mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua din cap, și cât de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valoarea lor și plăcintarul poezia lui; civilizația l-a omorât. Toți l-au părăsit și surâsul se vede pe buzele lui numai când e cungiurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioși. Aceștia uneori îi mai deșartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă cu ea plină. Atâta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde, se mănâncă.

La 1821, după spargerea 1) Eteriștilor, Pașa din Iași văzând că nu poate scoate pe Ianiceri din țară, ceru ajutor. I se trimise deci spre acest sfârșit câteva mii de Tulimeani (miliție). În toate zilele urma colizii 2) între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin moartea a câțiva.

Într'una din zile — era iarmaroc pe șesul Frumoasei — un plăcintar s'a dus cu o pohace 3) s'o vândă; un Tuli-

1) Imprăștierea.

2) Încăerări.

3) Plăcintă.

man o târguia, când un Ianicer vine și vrea s'o iee. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele ies din teacă. Tulimanii și Ianicerii se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mântuie cu uciderea a vreo treizeci de inși din ambe părți; iar plăcinta, tristă cauză a acestei dispute și autorul ei, au ramas turtiți și hăcuiți într'o baltă de sânge.

În vremea Domnilor Fanarioți plăcintele și gugoășele erau mai mult căutate. Un Domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ni-l păstra — era un mare mîncău de plăcinte. Cai-mac, gugoășe, alivenci, iaurt, seralii. baclavale, plăcinte, învârtite, ș. c. l., se îngropau în stomahul lui ca într'un abis fără fund. În toată dimineața — până a nu face divan — trata cu becerii 1) săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtean — unde nu-și vîră ei coada! — care ămbლა de mult ca să se facă Vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuinteze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă, când iacă se înfăto-

1) Brutaril.

șează o plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, capod'operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind dela masă, m'am făcut Vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pânțele ei o să iasă Vornicia mea.

Indată plăcinta s'a trimis la Curte.

Înălțimea sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorită. Ediclii și Icio-lanii stau înmărmuriți dinaintea lui cu mâinile la piept. Curtea toată tremura; căci nu era vorba de nimic alta, decât de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pe stolnicii curții, și a bate cu urechea în stâlp pre credincierul cel mare. Pentru ce astă urgie? Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa Măriei sale. Uitare vinovată și neertabilă!

Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărîre, iacă norocita plăcintă, de care am vorbit, intră adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încântarea ce a căsunat sosirea acestei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume;

pre cât însă am auzit din bătrâni, bucuria a fost mare, și credincierul, stolnicii și becerii au scăpat de pedeapsa meritată.

Trimisul s'a întors bogat resplătit, aducând și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui Postelnic:

„Arhon...

„Înălțimea Sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mâne dimineată să te înfățișezi la curte în Spătărie, spre a îmbrăca caftan de Vornic mare”.

„P. S. Nu uita să trimiți mâne, pentru masa Măriei Sale, o plăcintă ca cea de astăzi”.

A doua zi meterhaneaua 1) juca 2) în ograda boierului cu plăcinta, care șezând în balcon își netezea barba cu mulțemire; iar când înceta câte puțin scârțâitorul țipet al surlei lui mehterbașa, s'auzea între norodul grămadit la poartă, cântând:

Cu iaurt, cu gugoșele,
Te făcuși Vornic, mișele.

o o o

1) Muzică turcească.

2) Cânta.

Scrisoarea XXIII-a

Iunie, 1848.

Nu știu pentru ce, domnul meu, eu stimez pre femei mai mult decât pre bărbați. După a mea idee, deși suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă și cea bună; căci e netăgăduit că, dela începutul lumii și până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ci și în patriotism.

Lăsând la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice, Grece, Romane și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

Câte vițiuni s'au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prieten al întinericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! câte rele au spurcat inima bietului Român! însă niciuna din ele n'a putut păta haina cea albă a femeii române, și ea a rămas tot curată și neprihănită. Și de

unde vine aceasta? Dela educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atât de neîngrijită, încât nici trebuie a mai pomeni de ea. Vine dela natură, această învățătoare a lumii toate; dela natura care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vârsta.

Vezi o fecioară fără prihană, tânără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mamă de familie, conștientă de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sânguindu-se a împrăștia cu seninetea și blânda ei mângâiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfârșit matroană respectabilă, povățuind către cele bune pre fii și fiele sale, uitându-se cu mulțumire la trecu-ta ei vieată, în care nu are a-și bănu-i nici de-o greșală; și așteptând sfârșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dânsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge câteva lacrimi, semăna câteva flori, și

lăsa o suvenire duiosă în inimi scumpe.

Deși se pare ușoară solia ei, iacă ce zice filosoful Genevei: „Omul făcând bine nu atârnă decât de sine, și poate „brava judecata publică; dar femeia „făcând bine, n'a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, și trebuie să-i „pese de ceea ce gândesc de dânsa nu „mai puțin decât ceea ce este în ființă... Opinia este mormântul virtuții „pintre bărbați, și tronul său pintre „femei”. Greu e a putea înlătura cineva calomnia și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoaasă, trebuie să nu fie nici prepusă 1). Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într'o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n'ar merge trebile mai rău. Dar văd că m'am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, când voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor.

„Sau cu scutul sau pe scut”, zicea aceea vestită Spartiată, dând scutul fiului său, — însă am uitat că am promis

1) Bănuță.

a nu vorbi de femeile Romei și ale Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut dela mama lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului său și îl trimite la biruință, și până la Doamna I..., care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pe aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stingă, în noaptea despotismului, steaua României abia răsărindă. Câte și câte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s'au trecut cu vederea, și s'au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitum pacem appellant*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască!

o o o

Scrisoarea XXIV-a

(Un vis)

Iulie, 1848.

Luna lui Iulie se arătase cu firoase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întâi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuteală grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi, părăsiseră Iașii: numai sărăcimea și acei puțini impiegați ce nu se îndurau a se deslipi de cancelaria lor — de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii satelor spărieți de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraș; și acum, pre lângă mortalitate, se mai adăogi și lipsa hranei. Toate curțile se pustiiră, toate magazinele se închiseră, toate porțile se încuiară. Dimineața te deșteptai într'o atmosferă groasă și grea, pre care cu anevoie o răsufliai. Piste zi, o căldură năbușitoare fără aer, fără vânt. Sara, dacă aveai curagiu să ieși din camera-ți și să pleci pe uliță, nu vedeai decât bolnavi și murinzi pe prispăle caselor, pe petrele trotoarelor, pe paveaua ulițelor; nu întâlneai decât care cu morți, pe cari îi duceau ca să-i

arunce pe malul unui șanț unde așteptau zile întregi până le venea rândul să-i îngroape puținii cioclii ce n'apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te amețea. Intr'un cuvânt, orașul tot era numai un mare mormânt... Te grăbeai a te întoarce curând acasă, cuprins de spaimă, tremurând de groază, galben și ștergându-ți fruntea și roindă de sudori reci; numărându-ți vieața nu pe luni sau pe zile, ci pe ore și minute. Apoi, dacă te culcai recomandându-ți sufletul lui Dumnezeu și voiai să dormi, (fără să știi de te vei mai deștepta), era piste puțință, căci urletul câinilor și cântecul cucovaiei te țineau treaz și în fiori nesfârșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția Românilor, și armata rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de Cazaci și un regiment de pedestrime, tăbăriră pe câmpul Copoului, în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate sările, două muzici — rusească și românească — jucau feluri de arii, pre care nu le asculta mai nimeni. Cât pentru mine, mă oțeream auzind cântece dinaintea osindei patriei, și-mi părea că asta nu e alta

decât o hulă, un desfid către Provedinta care ne pedepsea cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă dela noi mânia Cerului, noi ascultam muzice și cântări! Și nu știu, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră 1) arie semăna un prohod.

Luna fatală se apropia de sfârșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingine pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? Și apoi își răspundeau suspinând: că osinda asta e mai mare decât a holerei, că Dumnezeu și-a înturnat fața de asupra noastră, că foămeteă stă pe pragul ușii noastre, și ceasul pierii a bătut.

Intr'o zi, neștiind ce să fac, ca să

1) Dulce.

împrăștiu tristețea de care eram cuprins, m'am dus să văd pe Doctorul H... Franțez care e la noi de cincizeci de ani; om pre atâta de bun cât și de învățat, prietenul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrân, slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, șidea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulare la razele soarelui. Se bucură mult când mă văzu, și după cele obișnuite întrebări și răspunsuri, conversația căzu firește asupra întâmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă însănătoșez.

— După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebuințând un proverb a la Sancho Panca, și voind prin asta a opri țipetul sângerândeii mele inimi; uti, boala încetează, patimile se timpesc, și liniștea se restatornicește...

— Sub baionetele străine! Eu sunt bătrân; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gândești oare că se vor mai înturna pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? Ocupația va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul, ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, sara fiind rece, m'am sculat din jilțul meu și am intrat în odaie unde, aprinzând lampa, m'am culcat. După ce am cetit un capitol din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a resturnat fața lumii, și pre care l-am urmat în arănișurile 1) Egiptului și în troienile zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii, dar feluri de gânduri m'au întovărășit pe căpătâiul meu. Gândeam la Franța pre care n'am revăzut-o de jumătate de veac, gândeam la Moldavia, în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viață; gândeam la sguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit, și apoi, urmând mahinațiile 2) politiciii, videam cu îngrijire că absolutismul începe iar a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul,

1) Nisipurile.

2) Uneirile, leprăvile, lucrările.

când un vis fantastic mi se arată. Mi se păru că un glas străin strigă: Scoală-te! Apoi mă urcau în trăsura mea care mergea atât de rapide, încât roatele slăreau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga asta silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n'am întâlnit nicio suflare, deși era ziua mare, când de odată caii s'au oprit de mulțimea oamenilor ce âmpleau curtea unei case mari. Mă trezii atunci într'o sală unde erau numai boieri cu decorații, și ofițeri cu spalete, în mijloc văzui o femeie naltă și frumoasă, cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenunchiată și cu mâinile legate dinapoi. Lângă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat, cu care lovea creștetul acelei nenorocite ființe. Privitorii se uitau la acest martir fără a clipi din ochi, fără a zice ceva, fără a face vreo mișcare, încât semănau a niște statuie de ceară. Tăcerea era adâncă. Nu se auzeau decât loviturile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din pieptul frumoasei osândite! La fiecare lovire un pârâu de sânge purpurii se revărsa pe umerii și sânul ei, până

ce în sfârșit ucisa căzu cu fața în jos, scăldată în sângele său.

Ei bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s'a întâmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea, de chirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m'am simțit atât de înfiorat ca la priveliștea ce mi se arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cât s'ar fi prelungit coșmarul 1) acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăși lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava vedenie îmi sta dinaintea ochilor.

Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfârșind. Nu este el de profeție? — Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atâta că ies dela d-ta mai trist decât cum am intrat.

Venind acasă, m'am apucat să-ți scriu visul doctorului P..., pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic, căci mă tem s'aud tălmăcirea lui!

o o o

1) Vis urît.

Scrisoarea XXV-a

(Omul la țară)

Octombrie, 1849.

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici, precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cât însă înaintez în vristă, cu atâta mă pătrund de încredințarea, că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvântată de Dumnezeu; cu toate acestea, mulți se leapadă de ea, ca și cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi, trecând prin satul N., poposii la casa unui răzeș bătrân, ce avea încă vreo câțiva stânjani, de moșie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un puiu cu smântână la bucatele obișnuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

— Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de țară,

este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strâns și câteva părăluțe. Pre unul am să-l dau la școală la Iași, ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

— Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi d-ta, că dacă n'a învățat franțuzește și latinește, nu înțelege româneasca de astăzi. Acum trebuie să știm multe limbi ca să înțelegem pre a noastră. Apoi, după ce-a sfârșit cartea, s'a face un *logofăt*, și va câștiga și el boierie, ori s'a tocmi vechil la niște răzări și își va zice *advocat*, cum îi al nostru, care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de când se tot judecă ne-au mâncat-o pe jumătate.

Pe cel de al doilea am să-l dau calfă la vr'un lipsan, sau la vr'un bacal¹⁾, să învețe neguțitoria, și să aibă și el dughiană când a fi mare. Cât pentru cel mai mic, l-oiu da pre lângă vreun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Incai 2) știu c'or petrece o viață

1) Băcan.

2) Cel puțin.

mai bună; n'or asuda ca tatăl lor să-și scoată pâinea din pământ. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prânzisor. Soarele nu-i pârlește, și ploaia n'o doresc de altă decât ca să le stâmpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița — adăogi bătrâna — vrând Dumnezeu, om da-o într'un *pan-sion* să învețe a juca și a cânta din chitară; și unde s'a face o duduca cu capelă și cu rochii mândre, și a lua un coconăș care i-a vorbi tot franțuzește.

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

— Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvântul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau avocat. Știi ce-o să iasă dintr'asta? Ai să-ți osindești copilul la o veșnică atârnare, să șadă într-o odaie cu piana în mână, unde a să tânjească ca o floare scoasă din locul ce-i propria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, ne-fiind niciodată al lui ci tot a altora, o să iasă trecut și veșted, și mai sărac decât cum intrase. — Să-l faci avocat?

Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosăbită; de unde știi că copilul d-tale le va avea? Advocat rău s-a putea face, și dacă va mai câștiga și rele deprinderi, va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf și... va fi rușinea părinților!

Pe cel al doilea zici că vrei să-l dai calfă la vr'un neguțitor, adecă vrei să-l înveți de copil a se jura strâmb, și a nu măsura drept.

În sfârșit, pre cel al treile, ai de gând să-l dai în casa vr'unui boier, ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt! Atâta numai că acum boierii nu mai scot *ciraci*; însă fiindcă băiatul este curățel, o să-l îmbrace c'o *livrea* frumoasă, c'o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c'un frac nu știu mai cum, pe bumbii 1) cărui a să fie marca stăpânului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii de ci-readă și caii din herghelie de pre bou-rul lor. Intr'un cuvânt, o să fie *jokei*.

— Ciocoiu!

— *Jokei* am zis, care-i o zicere en-glezească ce însemnează mai tot aceea.

1) Nasturii.

— Mai bine la plug decât în coadă.
— Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s'o dai la *pansion*. Indată ce va intra acolo, n'o să-i mai zică Anița, și Madmoazel Anet (A-nette). A să învețe a juca polca și a să uite hora. A să învețe a cânta în chitară și n'o să știe a nevedi 1) pânza. Iar cuconașul care-i să-l ai ginere — și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui, — cea întâi treabă ce a să facă, o să fie să-i vadă stânjării de moșie, cari-i vei da zestre, și după ce-i va bate în talpe, are să-ți lepede fata, pre care s'o primești în casă plângând, și n'ă să-ți fie de niciun ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gos-podăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrâni, va să zică foarte rău pusesem în gând? Dar apoi ce ne sfătuiești d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascălul din sat să-i învețe limba lor, ca să poată ceti cărțile cele bune, care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinții și pre mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile către cârmuirea care

1) A trece firele urzei printre lțe și spete. (Candrea).

se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mână și cu inima la lucru sunt siguri astăzi pentru pâinea de mâine, fiindcă ea va atârna numai dela munca lor! Se vor bucura de un aer curat și vor avea grâne, poame, lăpturi și alte bogății, ce le dă bunul Dumnezeu.

Orașeanul trăiește de azi pe mâine. Sdruncinatu-s'a ceva negoțul? Se teme că nu va avea pâine pe a doua zi, în vreme ce țăranul este sigur c'o să secere la Iulie. În orașe, traiul atârână dela cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se întâmplă să nu găsească într'o zi de lucru, lipsa și foamea i se înfătoșează îndată; la țară însă, de n'ar fi nicio para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mânca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile câmpului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimica nu-l umilește într'un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de frânzuzește va învăța gospodăria dela mai-

că-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman ¹⁾, curat și o cămeșă de borangic cu alțițe cusute de dânsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbatu său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună. Iată ce vor face copiii d-voastră, dacă vă veți îngriji de dânsii.

— Îți mulțumim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrânii. Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gologomânia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri, cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frică lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun dela bătrânii țărani, cari mă întovărășiră de binecuvântări până ce mă pierdură din ochi.

Bucurie!

o o o

1) Un fel de fustă, în deobște de stambă.

Scrisoarea XXV-a

(Proprietatea păgubitoare)

Martie, 1850.

Sunt unii bătrâni cari ți se fac neapărați, a căror față dorești s'o vezi din când în când, cari îți vorbesc o limbă veche, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sunt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: „de n'ai bătrân, trebue să-ți cumperi”. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici nu l-am cumpărat, nici l-am strâns de undeva, ci l-am găsit dela părinți împreună cu ghigilicul tatii și benișelul mamei 1), relicvie prețioase pe care n'aș schimba-o pe cea mai scumpă anticitate din muzeele Italiei, pentru că jicnicerul Simion Durac e un bătrân pre atât de vesel cât și nesupărăcios; un fel de Nicșorescu

1) Ghigilic: scufie de noapte; benișel: haină cu mâneci despicate și cu blană pe de margini.

en bien, petrecându-și zilele cât i-a mai rămas să trăiască pe lumea asta, fără a se îngriji cât de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigi; fără a avea curiozitate. Se mulțumește cu poziția lui, și ca un adevărat filosof nu dorește să aibă mai mult decât are, adică o răzășie în ținutul Cârligăturii și o casă în ulița Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar dela nu știu care Divan.

Cu cât însă se învoiește cu posesorul, cu atât e de nemulțumit de chirigiu; căci acest impiegat public îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicând nu i-o plătește nicicum. Bietul meu bătrân îl vizitează regulat de două ori pe zi cerându-și dreptul; în zadar însă. Arhivarul râde și nu plătește.

— Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai deunăzi, am venit...

— Să-mi ceri chiria? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cântă.

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sunt gata să te ascult.

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuta mea e bunișoară. Patru

odăite, ogradă bună cu gard, chiar la uliță...

— He! așa-ș'asa. Nu e tocmai comodă... Ferestrele mici, coperământul vechiu...

— Eu tot sunt un bătrân singur c'un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat seama să ți-o dau dumitale, că zău m'am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Incai n'oiu mai avea supărare și bătaie de cap, ș'apoi dumneata mi-i pomeni câte o dată.

— Mi-o dai mie casa dumneatale?

— Dar, și dacă vrei, fă hârtia de dănuire s'o iscălesc și s'o întărim la judecătorie.

— Foarte mulțumesc, zise Scripicescu, nu primesc.

— Nu primești?

— Dar ce mă socoți pre mine, arhon Jicnicer? Gândești că-s așa de prost să fac o asemenea neguțitorie păgubitoare? Știi că bine âmbli să mă pui la mână? Cum asta? întreabă Jicnicerul care nu înțelegea.

— Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum țin o casă a cărei chirie...

— N'o plătești, o știu tare bine.

— Și n'am altă grijă. Dar când aș fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc... să plătesc.... mai știu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclăcuri. Să prefac ferestrele după plan, s'o acoper cu tinichea sau cu oale, ș. c. l., ș. c. l.!... Unde m'ar sui astă istorie? Să șed tot cu mâna în pungă, așa e? Ține-ți casa, frățioare; nu ți-ai găsit omul. Nu-mi trebuie mie *belea*. Mai bine ți-oiu plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar când?

— Când? când? — Știi că ești curios?

Zicând aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la cancelarie, iar jicnicerul Simeon ieși după dânsul, desnădăjduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

o o o

Scrisoarea XXVII-a

(Un proces dela 1826)

Martie, 1851

În ziua de astăzi, când proțesele au ajuns a fi atât de multe și atât de lungi, când mai nu vei găsi un om care să nu aibă proțesul său, socotim că n'ar fi o greșală de s'ar institui o resplătire națională pentru toți acei ce n'au proțese, fie aceasta o menție onorabilă din partea cârmuirii.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi suntem acei ce n'am avut — slavă Domnului! — până acum niciun proțes, și prin urmare noi am fi cel întâi cari ne-am folosit de acest drept.

În adevăr, lăsând gluma la o parte, să miră cineva când vede *uricele* și *episoacele* vechi, care în puține rânduri cuprindeau atât de mult, și *anaforalele* și hotărârile de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puțin.

Ne s'au prilejit a videa o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hârtie! adică de trei ori cât întreg cap. VIII al Regulamentului, și de două ori cât toată partea I a Codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful Statului să fie silit a asculta odată sau de două ori pe săptămână asemenea *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complet, osebită socotință după *hodul* delei șcl., șcl., fraze barbare, (care-ți mănâncă vremea și îți irită nervii!

Când eram la București, un om de duh îmi spunea o anecdotă dela 1826 a Domnului Grigore Ghica.

Intr'o zi, pîntre alte hârtii, Logofătul al doile îi înfățișă o anafora a Divanului pe vreo trei-patru coale hârtie.

După ce ceti vreo două părți din ea:

— Ce e aceea? întreabă Vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica dela Mihali.

— Cine-s aceia?

— Doi neguțitori de aici din oraș.

— Și ce zice Divanul?

— Zice că deși Stoica are dovadă că are să iasă o sumă de bani dela Mihali, dar Mihali întâmpină că acei bani erau... fiindcă... pentru că... Să vad ce zice.

— Cetește dintâi, zise Ghica.
Logofătul al doilea începu a ceti anafora. Domnul asculta.

Acum era pe la a șasea față.
— Am uitat câte ai spus până aici; Logofete, zise Vodă, începe dintâi.

Bietul funcționar, vărsând sudori, reîncepu cetirea care acum merse până la încheierea ce se sfârșea cu obșnuita formulă: (iar desăvârșita hotărâre rămâne la înțelepciunea M. Tale).

— Și ce hotărâre să dea înțelepciunea mea, zise Ghica, când din toate zisele și deszisele lor n'am înțeles nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim! buni judecători am! — Și de câtă vreme se lăntuiește pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Și pentru ce n'a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, după cum e obiceiul între breslași?

— Nu știu.

— Buiurdisește-o către starostii breslelor ca s'o cerceteze, s'o puie la cale, și să-mi facă deadreptul mie anafora. Funcționarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, Logofătul al doilea îi înmână o anaforă pe o jumătate coală hârtie, în care erau următoarele:
„Măria Ta!

„Am cercetat și am hotărât: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am și băut aldămașul la „cârciuma lui Badaca 1)”.
„Plecate slugile M. Tale.
(Urmează iscăliturile).

Mașalla! strigă Ghica Vodă, smucind hârtia din mâna logofătului și sărutând-o. O! de s'ar sfârși așa toate judecățile în domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aci pe hârtia asta că întărim această hotărâre, și poruncim să nu se strămute pe veci.

După ce a scris Logofătul, Domnul iscăli, și Muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării-Românești.

o o o

1) Badaca avea pe atunci cea mai vestită cârciumă în București. (Nota lui C. Negruzzi).

Scrisoarea XXIII-a

(Pelerinagiu)

Octomvrie, 1850.

— Haide, băieți! încălecați și luați seama la hopuri.

— Unde mergem?

— La Ocnă.

Surugii s'au uitat lung la mine. Ser-manul! — vor fi zis în gândul lor — oare ce-a făcut de-l trimite la Ocnă! Apoi au încălecat, și chiuind și plesnind, au mers într'un galop furios, care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicând ca cucoana Chirița:

Oftă mari frate,
De ai păcate
Cu cal de poștă să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poșta că 'mbătrânești.

Căci dacă pleacă
Colbul te'neacă,
Glodu-ți lipsește) benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg ia... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, am ~~plăsit~~ Bacăul, și am înaintat spre Târgul Ocnei. Cum am ajuns în valea Călugăriei, caii s'au oprit dela sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decât deshămați până în valea Petricicăi, și că trebuie să pun boi la trăsură. Fiind dar că obiceiu ~~pământului~~ ajunge prin întrebuințare a se face lege, (ca unul ce sunt supus legilor am tocmii boi, cu cari m'am suit și am coborât în vr'o șasă ceasuri până în valea Orășei, întovărășit de surugii, cari duceau caii (ce erau acum un obiect de lux) în pohod.

Dela Călugăra, răcoreala atmosferei, sânineța 2) orizontului, vîoșia verdeții, îmi arăta că întru în regiunea munților.

Cu cât de ostenicios este drumul, cu a-

1) Noroiul.

2) Seninul.

tâta e și de pitoresc. Munții vineți, ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, anini și brazi, Tazlăul ce șerpuiește pe vale, înfățișează un peisaj romantic. Înaintând am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta, semăna mult cu a călugărițelor dominicane. Am hăgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc și n'a degenerat ca la câmp.

Când făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet, încet, spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș'o limbă de pădure, am zărit în depărtare Târgul Ocnei, închis între munți, așa fel încât se pare că în văgăuna aceea se firșește lumea.

Ajungând, în sfârșit, am tras la cameră. Știi ce este cameră? În adevăratul înțeles, Camera este anafora sărăriilor, dar în ființă ea este curtea târgului Ocnei. Aice se concentrează toate interesele nu numai a Rufetașilor, ci și a orășenilor. Dela Camera se împrăstie favorul și desgrația, dra-

gostea și urgia, binele și răul. Intr'un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pe vornicul A. Vilara, pre care îl cunoaștem încă dela 1828. El mă primi cu acea aleasă politețe ce caracterizează pe adevăratul aristocrat. Seara ne-am și primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi, după câteva robere de vist 1), m'am culcat și am adormit cum nu dormisem de când purcesesem dela Iași. A doua zi am petrecut-o mai tot conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat odată rol însemnat în patria sa, cu ce desgust și căință vorbea de politică, el care mai toată vieța și-o petrecuse în intrigile diplomației și în sbuciumările politicii. Nu voiu să văd jurnale — îmi zicea el — nu voiu să aud de gazete, mă mulțumesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voiu înturna dela băi — era gata să se ducă la Franțisbad — o să fac, din odrășelul acesta, un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zâmbind, să împrăș-

1) joc de cărți.

tiem seriosul convorbirii prin vederea frumuseților Ocnei. Era aproape de miezul nopții când, după primblare, am mântuit vistul, iar când bătură 12 ore, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om în toată puterea vieții și în spațiul de câteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi!*

Cea dintâi datorie a fost să vizitez pre boierii români din care se compune societatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia 1) între Munteni și Moldoveni face mari progrese aici, căci deși într'un colț de țară, în Târgul Ocnei tot se păstrează vechia ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sunt foarte *buni* și femeile foarte *amabile*. Apoi, pe semne aerul, sarea, Trotușul ș. c. l., contribuie a face ca damele ocnene să aibă cei mai limpezi și ucigași ochi din toată țara.

Un tânăr vesel și de duh, rudă și

1) Fuziune, contopirea.

prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia, în naivitatea sa de provincial, că impoporarea Târgului Ocnei se alcătua din acei iertați dela munci, pre cari guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca având ei totdeauna în privire gropile osindei, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicând păcatul, sau norocul lui cel bun, îl îndemnă să vie la ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încât se trezi înșurat cu o *iertată* (cum o numește el) damă, pre atât de plăcută cât și de bună soție. 1)

Trei lucruri sunt de văzut și de studiat aici: Turnul Precistei, Ocnele și-părintele Egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat de o circonferință de 12 stânjeni, și de o înălțime de 5-6. Se cunoaște că a fost zidit de mult mai înainte de monastire (care și ea dată de vr'o două sute și mai bine ani), și că menirea lui n'a fost de a servi de clopotniță.

Jos are o încăpere mare, care a fost cum se vede, magazie sau închisoare.

1) Tânărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este. Cruda morții coasă îl secără înainte de vreme. (Nota autorului)

Despre Nord, te sui pe o scăriță la o înălțime de 15 palme, și intri într'o săliță îngustă, unde cel întâiu lucru ce ți se înfățișează este — spânzurătoarea! Un grindeiu de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită, de care se anină streangul. Calăul n'avea decât să învârtască grindeiul, ca să sugrume pre pacient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță, pe care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într'o închisoare subpământeană fără lumină, fără aer, și de o adâncime grozavă. Acolo cine știe câte jertfe au fost. Câte suspine au innădușit groasele ziduri ale Turnului! Câte blesteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit, acele buze ce vineau de amuteau învinețite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță, pe care suindu-te, intri într'o cămară boltită cu ferestre strimte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se înfierbântau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găsești încă o altă cameră, boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirii. Un

clopot mare, vechiu și spart cu glasul său cel dogit, vestește Ocnenilor când este o sărbătoare.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s'au scufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricât am căutat, nicio inscripție, niciodată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimic.

Dela osânda veche, m'am dus la osânda nouă, la gropile de sare. Nu mă voiu învinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestaților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-a lăsat e mahnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginile literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile Ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultând vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopul făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele Egumenul, dela care

văd acum că trebuia să încep după proverbul: in *Jovem principio*.

Prea cuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, Egumenul sfintelor mănăstiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși Grec, nu seamănă nici cum cu Grecii? Noi avem dreptul a-l reclama 1) de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți, de când este cu noi, prin faptă și prin graiu, acest bărbat s'a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vreo îmbunătățire obștească, de vr'o binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul, (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara), a cărorora este inspector acum, de douăzeci de ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n'are nici caretă, nici armăsari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Intrebându-l dacă e adevărat, îmi răspunse că dimpotrivă, el urmează po-

1) Cere.

runca apostolică: Mi htiserde, crizon, mioe arghiron, mide calhon, is tas-zones imn.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său protosinghelul Neofit, cu care nici cum nu seamănă, căci cu cât Egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor. Orice câștigă cu epitrahilul, împărțește la săraci; și în vreme ce Egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit planta o viță de vie la fereastră chilioarei sale.

Via a crescut, a acoperit chilia, și s'a întins peste zidul monastirii. Cine știe dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temeinice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în M. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scăpare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stâncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n'are nimic de însemnat; ea seamănă cu toa în bisericlie făcute pe atunci. Deasupra ușii se cetesc aceste versuri:

VELEAT 1752

Mult prea dulcelui Hristos
 Robul seu cel credincios.
 Locașul tău au zidit.
 Foarte l-au împodobit.
 Lumina dar acea cerească,
 Prin ruga ta să moștenească,
 Radu Racoviță Vel Logofăt,
 Cu a lui soție Maria, Ctitori
 Sunt cu fiica lor Ilinca.
 La această biserică prea sfântă

P. V. Mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques.
 J'ai donné des leçons aux plus grands politiques

Cum îți pare inscripția aceasta pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin regler les fortunes publiques? Eu prepun că D. Logofătul Racoviță — a căruia țerână fie ușoară! — numea regularea averilor obștești, hotărârile drepte sau strâmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea dela Logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques, nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întuneacă; și deșertăciunea face preoamenii să-și sape nerozia în piatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspândește aice cu atâta îmbelșugare.

Toate dealurile ce încongiură orașul sunt încununat de grădini și de vii, care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de vin foarte bun, și însă vin vechiu nu se găsește! Intrebând pre un localnic de ce nu au vin vechiu, el îmi răspunde că: ei n'au obiceiul să-l lase să se învechiească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci, în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crâșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, târgoveți, rufetași, în crâșmă toți sunt egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi câte o scripcă, câte o cobză; și apoi când aburii vinului și ochii crâșmăresei au produs efectul lor, încep horele, tropotele ș. c. l., și când, îndeseară se întorc pe acasă șovăind și cântând, cei de piste vale vrând să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el; dar fiindcă au și bețivii un Dumnezeu, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primeste în răcoroasele sale ape fără pri-

mejdie, îi îmbrătoșează, și-i trimite pe acasă scăldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care, după ce iese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc printre stânci și scaldă T. Ocnei, primind în sinul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici pâraie, merge de se aruncă lângă Adjud în Siret. Știi însă că și Trotoșul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavistnicii săi? și știi care sunt aceștia? Slănicul și Vâl

cica. Câte odată, când ploile se varsă în munți, Slănicul, umflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngâmfat și turbat se aruncă rostogolind pietre și bolovani, și despicând cu furie apele Trotoșului merge până ce se pierde în el. Alte ori, dacă plouă spre Nord-vest, Vâlcica, caprițioasa Vâlcică, acest pârâiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrătoșeze pre mândrul râu — pre care îl curtenește de atâția ani fără vreo ispravă — însă el, desprețuindu-i cochetăriile, nu suferă ca cristalinele lui unde să se ames-

tece cu apele sărate și noroioase ale acestei bătrâne desfrânate, încât e o deșanțată privire a videi cum apa turbure a Vâlcicăi curge prin Trotoș fără a se amesteca cu el.

Trotoșol e odorul cel mai prețios și mai iubit a Ocnenilor. El este mângâierea lor, panaceea ¹⁾ lor universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și păcatele.

Trecând podul găsești grădina lui Nastasache, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el Doct. Fătul, în descrierea sa despre apele simple și minerale: „Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă ca una ce are niște flocoșori într'însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s'a turnat apa în pahar. În privirea acestor flocoșori, socotințele sunt deosebite; unii zic că aceste n'ar fi alta decât carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă, ș. c. l.”. Adică, cu alte cuvinte, va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nimeni din ce

¹⁾ Leacul pentru toate boalele căutat de alchimistii de odinioară.

atomuri se alcătuieste. Cu toate acestea, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură. Aici sunt odăi prea bune, și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orășenilor, cari păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Welber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebentang.

În zilele de sărbătoare, neguțitori-tele, gătitе și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi, când *rătăcirile* sunt mai serioase, se suie suspinând și bătându-și piepturile în deal la schitul Măgura, de unde ca niște Magdalene se întorc pocăite; atâta numai că pocăința ține numai până ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m'am dus cu trăsura până la Troița. De aice a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe gios pe o cărare strâmtă și stâncoasă. Când puțin drumul făcând-se mai greu, am început a simți obosirea, și când, după cinci pătrare de oră, am ajuns la sevăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă când, după

atâtea stânci pe care ne urcasem, am găsit verdeață, pomет și apă; când am văzut încântoarea priveală ce se întinde de pe vârful muntelui acestui, am uitat toată osteneala suitului. Câțiva pusnici, uitați de lume, viețuiesc aci singuratici, în desăvârșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile dela Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărîrea aceasta. Nu m'am căit nici de cum, când m'am incredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sunt douăzeci ani trecuți de când d. Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește în Tg. Ocnei. El e singurul localnic, care m'a căpătat friguri, când a intrat Bem cu Honvezii lui aice. Ocnenii sunt foarte norociți; ei au doi doctori, pe d. Șaroș și Trotoșul; de aceea nici se sperie ei când se îmbolnăvesc; unul sau altul trebuie să-i vindece.

Ploile, ce nu încetau, făceau monotonă viețuirea la Tg.-Ocnelor. Urîtul începuse, și *speenul* nu era departe, când deodată se făcu un mare sgomot pîntre călugări. Ce era?—Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu puteam decât să câștig moralicește în adunarea D. G. Cuza, pre care, ori cât de mult îl știu, nu pot în capitalie a-l supăra, precât doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit la Mănăstirea Bogdana, unde părintele Egumenul Antonie Dumbravă, ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răposatul Logofăt Solomon Bârlădeanul, și jupâneasa sa — a căror morminte se văd înăuntrul bisericii — este foarte bine întreținută. Fostului Egumen, repausatului Arhimandrit Teofilast, ea este sărbătoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa selbateg loc, favorit adăpost al urșilor. Părinții ne spuneau că adeseori urșii cari sunt mai devotați, îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contra-vizită. Planul se făcu, se adoptă și se puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această expediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească, începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățișat pre un vânător, care de atunci nu mai îmbrățișează pre ni-

me; altul, cum un alt urs a smucit sineața ¹⁾ din mâna vânătorului, și i-a sfărâmat-o de cap. Altul iar, cum un al treilea urs a luat pe un vânător la subsuoară și l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut beisteec pentru puii săi; altul cum... ș. c. l.

Toate aceste povestiri, mai mult sau mai puțin istorice, mă făcură a gândi că eu — vânător de iepuri și de prepelițe — o să fac o tristă figură când mă voiu întâlni c'o dihanie, care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a pierde ceva din gustul vânătorii. Nu știu, ideia aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui Egumen, făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încât d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beau ceaiu în chilia Arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii, ca niște urși cu judecată, simțind că au aface cu un vechiu vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Până a nu pleca din Târgul Ocnei, m'am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, către care mă leagă o ve-

1) Pușcă cu cremene.

che prietenie. Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se plimbă cocostârcii, coțofenele și turturelele, care de aici nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d-lui Aslan de a rămânea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n'am putut zăbovi decât o zi, o zi de acele pre care Românii le însemnau cu o piatră albă.

În sfârșit am părăsit acest târgușor unde, departe de intrigă, și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de grijă. I-am lăsat remas bun, făgăduindu-i a-l vedea cât mai curând.

La Roman am găsit colb, am întâlnit Jidani ticăloși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei. Când am zărit cele patru turnuri ale Mitropoliei, ce stau ca o masă resturnată cu picioarele în sus, soarele scaldat într'un nouri pulberos se ascundea după muntele Pionul. Cu bine.

o o o

Scrisoarea XXIX-a

(Jidanii și floriile)

Decembrie, 1854.

Câte odată, când sunt fără treabă, îmi place a lăinici ¹⁾ pe ulițe, sau — cum se zice — a număra pietrele. Această primblare, repetată de multe ori, îmi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puțin filosofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru câțiva timp că viața e atât de scurtă și zilele atât de lungi! Ele în ochii mei îmbracă o formă care, din multul analiz ce-i fac, sfârșește prin a se face o realitate. Astfel am observat că nimic nu caracterizează pre locuitorii unui oraș ca chiar orașul în care ei se nasc, trăiesc și mor.

Un oraș tras cu sfoara, regulat curat, unde zidirile sunt spoite și ferchezuite, dovedește că locuitorii lui sunt oameni regulați și liniștiți; însă

¹⁾ Vagabonda, hoinări.

inima lor trebuie să fie rece ca și linia geometrică pre care o întâlnești la tot pasul. Dimpotrivă, acele unde a descălecat și s'a așezat fiecare după plac și voie, au *un nu știe ce* care place ochiului. Dacă Bucureștii n'ar avea noroiu și Greci, dacă Iașii n'ar avea tină și Jidani, negreșit că ar fi din cele mai plăcute politii ¹⁾. Din nenorocire, au și ele — precum am zis — lepra tor! Și însă, dacă în capitalia României găsești grădinile Cișmegiu, Chiselef ș. a.; dacă prin mahalale găsești livezi și primblări; și dacă la Iași nu afli decât o necăutată grădină publică, vina știți a cui este? — a Jidanilor cari au cotropit țara și au înădușit ²⁾ pre orașeni, pentrucă Jidanul, din natură, este dușman florilor! Și pentru dovadă vom întreba: Unde-s grădinile noastre ce ajunseseră a se face istorice? Unde-i grădina dela cerdacul lui Ferent, dela Movilă, dela Stejar, Sprâvle-babă? — Vai! Jidanul le-a omorât!

Afară e soare și frumos; vântul primăverii a uscat glodul; căldura nu e încă atât de mare ca să-l prefacă în

1) Orașe.

2) Înădușit.

pulbere. Dacă nu ai bătăături, și ai vreme, vină să ne plimbăm puțin pe ulițele capitalei noastre, căci vreau să te încredințez că în adevăr Jidanul ce ne-a adus mârșevia, ne-a gonit florile.

Să lăsăm ulița mare, căci ea s'a făcut un cafarnaum ¹⁾ din care mai toți creștinii sunt exilați; să luăm alta ori-care *ad libitum*, și m'apuc rămășag că nu-mi vei arăta o casă locuită de Jidan, în care să se găsească o floare. A! iată la o fereastră o gerană, câteva rozete, o micșunea galbenă; aice șede un bărbier. Văd un ștergar întins pe o prăjină; bărbierița trebui să fie tânără. Bărbierul e mare amator de flori și de paseri. Are colivii cu sticleți, cu merle, și cu privighetori. El cultivă mai cu seamă merlele. Deunăzi un bărbier, care are mai multe sburătoare de acestea, văzând pe d. Delmary ²⁾, ce se întâmpla să treacă pe dinaintea dușghenii lui și se oprise ascultând cu o sfântă oțerire concertul acestor paseri șuerătoare, îi zise cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi două merle pentru teatrul d-tale? Ți le-oiu da ieftin.

1) Loc în care sunt fel de fel de lucruri, în neorânduială.

2) Directorul operei italiene. (N. a.)

D. Delmary îi aruncă o căutătură fulgerătoare și îi întoarce spatele. Dar să ne urmăm drumul. Vezi cu ce iscusință stau împleticite ipomeile (rochița rândunelei) pe zebrelele acestei ferestre? Oalele acestea cu jale (stachys) și scabioase (fleur des veuves) ne spun că aice locuște o văduviță; însă scabioasele și ipomeile tângesc! Mai înainte, potirele lor roșii și albastre se desvăleau grațios sub lacrimile văduvei, dar de când un cinovnic 1) pletos și bărbos dela un nu știu care Departament s'a pus să o mângâie, florile începură a fi uitate!... A! Iacă după perdelele acestea albe deditei, viorele și lacrimioare. Cum se îmbină ele de bine cu răcoroasa față a fetei ce ridică un colț de perdea și se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mătușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, o pregătește pentru un bătrân bogat, căruia voiește să o vândă. Sermană floare menită a se vesteji sub puturoasa suflare a desfrânării!

Odinioară Ungurii obișnuiau la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de îngropau câte o babă

1) Mic funcționar.

de vie. Astfel conjurau răul și scăpau țara. Oare n'ar fi bine să se exile — dacă nu să se îngroape — și la noi bătrâna aceea care, în loc să povățuiască tinerețea către bine, o împinge la viciuri, și pătează haina cea curată a nevinovăției!

Să ne depărtăm de aici cu toată plăcerea ce ne face vederea fetei și a florilor; să mergem mai departe. Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fucții, volgamerii și felurite roze. Aci șede o curtezană, care ziua petrece în baie și la oglindă, și noaptea în brațele... lumii. Dacă astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surisul și a căreia îndeletnicire e numai să placă, ar voi să ne spuie cât e de amară viața ei, ce se pare atât de plăcută; cu câte lacrimi — pre care e silită să le șteargă fără să vrea — scaldă elegantul seu așternut; câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă, ne-am întrista cu bună seamă gândind la viitorul ce o așteaptă în vreun spital!

Chiar de nu ți-aș spune, singur ai ghăci că în căsuța astă curățică, la ferestrele căreia se vede oale cu magioran, mintă, calapăr și busuioc, șede un preot. Cucoana preoteasa iubește

florile mirositoare pentrucă și părintelui îi place mirosul de tămâie. Drăgălașă soție! ea la toată ziua întâi a lumii dă cuviosului un *sfeștoc* de busuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Iată că cutrierarăm câteva ulițe, și nu am văzut încă o floare la Jidan. — Vrei să-ți desleg problema aceasta?

— Jidanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani în casă, tot ce nu se vinde și nu se precupește, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu-i fac nicio plăcere. Aceste scule a naturii sunt date pentru oamenii ce au o inimă tânără, și Jidanul știi că n'are inimă — precum dovedește camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, încât printr'însa nu mai strebate nicio impresie, niciun fel de simțire.

Ce să facem dar? Să gonim Jidanii ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem Jidani?

o o o

Scrisoarea XXX-a (Băile dela Ems)

August, 1855.

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrând nevrând, deci a trebuit să o ascultăm: Ne-am suit în vagon și: mână băiete! Mână băiete, adică șueră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm fiara de uscat, ca să luăm pe cea de apă. Cel mai întâiu lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să viziteze Domul, (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informându-se de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sunt 23 de Jean

Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În câteva ore vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfârșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care, într-o oră, făgădui să ne transporte la Ems. Chirigiul nostru, trecând pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusieni zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemenea materie, l-am crezut ușor.

Curând intrară în ducatul de Nassau, care numără treizeci și opt mile pătrate, adică ceva mai puțin decât un ținut al nostru.

Nimic mai frumos și mai pitoresc decât drumul acesta pe o șosea minunată care, după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigeste și apucă malurile Lanului. O calvacadă de Engleze călări pe măgari ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vreo șeptezeci de

frumoase hoteluri ce se întind pe o vale îngustă, printre care curge Lanul. Aice toate casele sunt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea dela Octomvrie și până la Mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti să primească mulțimea călătorilor, pre cari îi aduc la izvorul tămăduirii, din tus-patru puncturile cardinale regulat de două ori pe zi, trăsurile dela Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fiântânii Kesselbrunen, care, dacă s'ar întâmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orașel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, încât nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acesta încântător, deși șederea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la hotelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțitorii își vând feluri de scumpe nimicuri. Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde dela izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era în-

tinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde în mijlocul căreia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci Alteța sa Duca de Nassau nu învoiește supușilor sei să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți Moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i semeni, acolo resar.

Băile de Ems sunt frecventate de o societate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin Nemții, Rușii, Leșii; iar în Iulie năvălesc Francezii și Englezii; atunci Nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele Parisienelor; însă, deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mângâierea că te găsești într-o adunare cumsecade. Dela 7 până la 9 oare, vezi trecând pe promenadă feluri de figuri, care de care mai țănoșe.

Vezi acest ofițer ce se plimbă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celălalt prințul George de Prusia. Iată contele de Morny. Văzându-l cineva fără nicio decorație, vorbind la operă și *bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un tașionablu 1) dela *jockey*

1) Spilcutt.

club, iar nici de cum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să râdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul dela Palais-Royal, care a venit aici ca să ne facă să petrecem câteva seri vesele.

Iată Doamna Calerghi, fiica lui Nesselrode, princesa Rezinsca, contesa Potosca ș. a. Dama asta tomnatecă dar plăcută încă, întovărășită încă de două fete atât de elegane, încât nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc al naturii, n'ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o Americană bogată, ce nu-i nici prințesă, nici marchiză; republicanii aceștia de piste ocean, sunt mai presus de asemenea desertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău, dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce tualetă escentrică la dama asta mică, ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, și cât e de gentilă Miss Sheppart!

— Miss Sheppart! Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului 1) răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici nu vreau să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletei acestei dame înalte și palide. Dumneaei e Madama Gerson. Toate aceste bogate atururi 2) ies din magazinul bărbatului său, cel întâiu (magazinul vreau să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lângă câțiva țorzi englezi, șade generalul rus Engelhard, ce vorbește c'un june ofițer din marina franceză, care-și pierdu un picior la Crâm 1). Ei fumă și conversează cu atâta familiaritate, încât n'ai gândi că sunt dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nimeni jelui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbădă, și viața în destul de monotonă.

La 5 ore dimineața alergi la izvor, și până la 9 înghiți la apă caldă prim-bându-te—dacă nu plouă — prin grădina și ascultând orchestra. Aice întâlnești tot aceeași societate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închi-

1) Albion, Anglia.

2) Gâteli.

3) Crimeea.

să, vezi Englezii înveliți în mari șaluri de lână, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n'ai găci pe dama cea elegantă, ce-ai întâlnit-o aseară la promenadă.

La 9 ore nu mai vezi pe nimeni la izvor. Toată lumea s'a tras pe acasă, ca să dejene și să-și facă toaleta, încât două ore promenada și salonul sunt deșerte. La 11 încep a ieși. Ia sama bine să nu te ademenească măgării 1), cari te așteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossié! Vohlen sie reiten? îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți prepu, că poate mai te-ai înduplecat a face o cursă, te-ai prăpădit!

Te vezi încungiurat, înhățat în brațe și pus pe un măgar care pleacă fuga, duduind cu bățul dinapoi de cornacul seu, încât, când te trezești, ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scăpat din cursa asta, n'ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s'au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curioșii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălâii cascadează gura la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămână. Ai călărit

1) Posesorii de măgari.

pe mai mulți măgari, ai vizitat Nassau, Stötenfels, Comenau ș. c. l., toți munții și colinele. Cunoști toate obrazyele cu care te întâlnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcile ce le execută orchestrul, ai făcut inventarul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s'a lăncezit sufletul de apă caldă, în sfârșit poate ai avut noroc ca noi, să râzi de cântecele lui Levasor, să asculti încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps și fermecătorul glas al privighetoarei nordului, Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și urâtul începe a se ivi.

Atunci contele Bismarc, comisarul ducăi, iscodește vr'o nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mâine fiind ziua aniversară a A. S. Ducăi, va fi iluminare strălucită, serenadă cu muzică și armonie la reductă. Poți vedea toate aceste pentru un fiorin! Altădată, că la promenadă va juca 1) muzica militară. Nu te amăgi însă; ai s'auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militarești. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Intr'o dimineață am

1) Cântă.

văzut că se strânsese toți măgararii din Ems și împregiurimi cu urechiații lor cursieri. Întrebând ce va să zică asta, un posnaș ne răspunse că se pregătise cavaleria Ducăi de Nassau ca să meargă să iee Sevastopolul; era o alegere de măgari, unde biruitorul se poartă pe una și singură stradă a Emsului ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducăului sunt plini de vânat și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vâna, întovărășit de un pădurar; încât, dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întâlni două-trei căprioare; dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar când trece dobitocul, te întorci către pădurar și-l întrebi:

— Ce vristă socotești că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită și-ți răspunde: „unsprezece luni sau „doi ani și jumătate, poți să-l împuști”. Mai de multe ori vânatul se folosește de conversația asta și se face nevăzut; se întâmplă

însă uneori de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa Ducăi, și îți lasă mulțumirea să te crezi bun vânător.

Frunzele însă încep a se îngălbeni. August e către sfârșit, și nopțile s'au mărit. Nu-ți rămâne atunci alta de făcut, dacă nu vrei să pierzi toată iluzia Emsului, decât să alergi iute la Coblența, să te sui în cel dintâiu tren, fără să mai întrebi unde merge, să te duci — unde te trage inima sau interesul.

Scrisoarea XXXI-a

(Alexandru Donici)

Când la 1812, Turcia, în urma rebelului ce avusese cu Rusia, viola toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și când magnații națiunii române sfrivite și umilite, în loc de a protesta, precum făcuse Ghica bătrânul când se luase Bucovina, nu găsiră nimic mai nimerit decât să se adreseze la Poartă cerând în locul

pământului cedat, să se dea Moldovei câteva județe din Muntenia ¹⁾, multe familii rămaseră în Basarabia. Intre aceste era și familia Donici, de origine veche și necorcită.

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinții săi neputându-l învăța limba sa (pentru că școlile române erau condamnate, Basarabia trebuind neapărat să se rusească), l-au trimis la Petersburg, unde alte învățături, afară de cele militare, neexistând, a trebuit vrând-nevrând, să-l facă oștean. Au plâns mult bietii când au luat astă hotărîre; au plâns mult și el, depărtându-se de casa părintească; dar ce era de făcut alt decât să se supuie soartei sale? S'a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am primit dela dânsul, când după câțiva ani a căpătat rangul de ofițer.

— „...când de pe malurile verzi și înflorite a Bâcului și Răutului, unde mă scăldam vara sub caldele adieri

1) Vezi „Revista Carpaților” de G. Sion.

a zefirilor, m'am văzut de odată pe țărmurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi în care mă legănașe mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca și climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineață până seara a face *marșuri* cu mai multe oca de fier pe umăr și a învăța manevrarea puștii în douăsprezece timpuri, desperarea mă cuprindea și, zău! nu știu dacă arma pe care o purtam toată ziua n'aș fi întors-o, ca să o slobod în pieptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă, mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei râdeau, cântau și se jucau, iar eu plângeam, gândind la țara mea, țară unde era Făt-frumos și Eleana Cosânzena..."

Astfel se petrecură zilele sale, după mulți ani de suferință *praporscinic* (sublocoteninte) și trimis la *polcul* N. de infanterie. Din norocire regimentul acela era tăbărit aproape de Basarabia. Donici abia se prezentă comandantului și cerându-și congediu, alergă să-și vază părinții, însă nu găsi decât mormântul lor! Pierzând singura mângâiere ce-i mai rămăsese, se lăsă

de oaste, și peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăia încă unchiul său Andronachi Donici, care singur cu bătrânul Flechtemacher 1) scria pe atunci Pandectele, încât umbla asupra-i și o epigramă, care zicea:

Dacă ai vr'o judecată
Mergi la Donici de-o arată,
Că el până și'n pilaf
Va găsi vr'un paragraf... etc.

Nu știu unde găsea el paragrafurile, știu numai că era un om versat 2), în jurisprudență, și că o prescurtare de legi ce el a publicat, este și astăzi căutată în tribunalele Basarabiei.

Aice Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-și facă o pozițiune socială, intră în serviciul ramului decanic și după ce își pierdu soția ce o luase, se însură de al doilea. Acum greutățile casei începură: copiii se nașteau pe

1) Tatăl cunoscutului nostru artist. (Nota ant).
2) Hârșit, foarte deprins.

tot anul, și el nu era avut. Cu toate acestea, cu mica leafă ce avea, cu venitul unei moșioare și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa; iar virtuoașa lui soție se trase la țară, consacându-se numai la creșterea copiilor săi. Singura lui recreațiune era poezia. Debutând prin *Căruța poștei*, cânticel care curând se făcu popular, traduse apoi Țigani de Pușchin, poem atât de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercând cu apolo-gul se desveli adevărat poet.

Pe atunci mai mulți juni Români, ce-și terminase studiile în străinătate, înturnându-se în țară își propuseră a da un impuls literaturii lăncezânde. Kogălniceanu începu a preda un curs de istorie în colegiu, publică *Dacia literară* și *Arhiva română*, colecționă și dă la lumină cronicile noastre uitate de atâta timp. Alecsandri stigmatiza ignoranța prin *Iorgu dela Sadagura*, cea întâi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. Donici biciuia vicirile prin fabulele sale ș. a. Peste Milcov, Eliad, domn următor a lui Lazăr, corecta limba. Boliac, Alexan-

drescu, Roseti ș. a., urmând Cârlovi-lor și Văcăreștilor, ne arătau în scrierile lor neimitabila frumusețe a limbii. În Transilvania și Banat, Barițu, Murășanu ș. a., susțineau naționalitatea. Numai în Basarabia, abia bătrânul Stamatî mai da semn de românism; Hâncu și Hăjdău amuțise. Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți cari scrieam. Ea fu primită cu încântare de public, dar vântul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici *Sali-rele lui A. Cantimir* 1), nici scenele din vieața lui Lăpușneanu și a lui Ghica 2), și luând drept pretext o nevinovată poveste 3), sub cuvânt că atacăm religiunea, suprimă foaia; aceste însă ră-mân a se descrie de acel ce va între-prinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiți până acum.

Anul 1848, atât de priincios liber-tății popoarelor, a fost funest pentru

1) Traducere din slavonă de Al. Donici și C. Negruzzi.

2) Vezi foaia *Propășirea*.

3) Vezi Toderică. (Notele autorului).

litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă și telescopul lui Arago prinse ceață. Prea puțini din Români rămăseră credincioși cultului muzelor, și între acești puțini nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din când în când câte o fabulă și, după ce o cetea amicilor săi, o ascundea degrabă în portofoliu și astfel a urmat, până ce ora morții a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor face-o alții mai competenți decât noi. Nu vom termina însă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpaților*:

„Alec Donici nu mai este! Plângeți dobitoacelor! Voi, cărora el știa a vă da atâta spirit! Istoricul vostru a murit!

„Știu că ni se va spune că avem mulți poeți, infinitus est numerus atât de mulți, încât mai nu putem alege pe cei buni din cei răi. Știu că sunt și destui prozatori, însă operele lor sunt tot atât de grele la mistuit, încât preferim a ceti Alexandria, decât multe alte scrieri pretențioase. Este

acesta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dar ne vine să zicem și noi ca poetul:

si Peau d'âne m'état conté,
J'eus aurais un plaisir extrême.

„Tot așa e cu fabulele lui Donici: cine nu-și aduce aminte de *Gâștele*, de *Pușușor pe botișor*, de *Judecata momiței*, de *Carul cu oale*, de *Măgarii din Parnas*, de *Lupul nazir*, șcl., șcl., ar trebui să le înșirăm pe toate.

„Dela Esop, pe care-l silabisim pe băncile școalei, până la Lafontaine, Kriloff, Donici, apologul ca și proverbul a fost totdeauna înțelepciunea națiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevericator, pe dregătorul nedrept; și pe acei cari nimene n'ar cuteza a-i numi pe nume, apologul i arată, că într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momițe, și toată lumea i cunoaște. Și să mai crează cineva că e lesne a face o fabulă. Francia avu mulți fabuliști: niciunul însă nu ajunse pe Lafontaine și să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătură și umplură: ea cere pe lângă talent o bu-nomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nicio silabă mai mult. Și cine avea mai multă bu-

nomie decât Donici! În bordeiu ca și în palat, fabulele lui sunt cetite și înțelese.

Când după un duel, A. Puschin, poetul rus, a murit, guvernul a ordonat să se imprime operele lui cu cheltuiala Statului și să se vândă în profitul urmașilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerșetori ca să capete pâinea de toate zilele. Oare aceea ce se făcu pentru Puschin sub Czarul Muscalilor, să nu se facă pentru Donici sub Principele Românilor”.

o o o

Scrisoarea XXXII-a

Dacă ne încercăm a face oarecare observări asupra limbii noastre, facem cunoscut mai înainte ca să fie tuturor știut că n'avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca niște povățuitori; voim numai să emitem și opinia noastră alături cu a altor filologi, ce au lucrat și lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadența în

care căzuserăm în privința limbii sub domniile străine. În corupția generallă, se corupsese și ea. Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Canteмир, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece, etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată. Damele noastre începură a nu putea pronunția pe ș, pe c, pe g. Ele ziceau: *mozicule*, nu știi că nu sede zos dinaintea duduțelor?

Așa dar limba moștenită dela străbuni se cârpea cu feluri de peticării eterogene și eram în risc a pierde ceea ce aveam mai scump: limba.

În timpul acesta, vr'o câțiva literați transilvani și bănățeni, văzând cu groază că frații lor — noi din principate — ne ducem de râpă, începură a scrie mai multe disertații prin care ne arătau origina noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunăvoința ce aveam de a ne îndrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introdusesse iarba rea (deși în mai mică câtime decât la noi): și ei aveau cârpeli de ziceri germane și maghiare și terminații ungare, care sunau rău la

urechia noastră. Pe lângă aceste, noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi cari în ignoranța și superficialitatea noastră ne socoteam foarte eleganți și erudiți, căci făceam versuri, precum cele următoare, modul de pedantism și de rău gust:

Cum că ești în vremea noastră,
personne ne peut dire non.
Ce arzi inimele toate, comme un
puissant volcan.
Nu ne lăsa să ne pierdem,
en criant toujours hélas! etc.

Așa dar, treaba ajunsese a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului: Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-și știa în perfecție limba sa; un om ce era tot odată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad. Acesta se apucă să desbrace pe fata lui Chiriac, cum o chema el, de toate țorțoanele străine ce o desfigurau, și arătându-ne-o întâi goală, ca pre Venera de Medicis, pentru ca să putem apreteui formele ei cele frumoase, se apucă să o investiminte cu hainele cu care era

deprinsă și care o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta grațiile fecioarei: trebuia să ne dreagă și gusful stricat, pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuirea, era a nu ne mai vindeca, și așa începu mai întâi a arunca o grămadă de slove ce nu ne trebuiau, cu toată împotrivirea și strigătele noastre, care însă se potoliră îndată ce ne încredințarăm că puteam trăi fără dânsule, și că e mai românesc a scrie Teodor sau Toader... Apoi se puse a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine și Byron.

Ca prin un farmec, îndată mai mulți juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C. A. Roseti, desfășurară toată încântarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoștință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu — pe care l-am pierdut — ne vorbi de Istorie, Kogălniceanu adună prețioase documente în Arhiva română; edită și colaborează la *Dacia literară*; în sfârșit, el desgropă și dete la lumină *Cronicele noastre*, operă colosală. El și cu alți juni studioși fondă ziarul literar *Propășirea*, în care Alec-

sandri publică primele sale poezii ce avură atâta răsunet, și care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet național al României, etc., etc.

Când gândește cineva că toate acestea se făcură în vreo doi, trei ani, se miră de ceea ce poate Românul, când voiește.

Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți. Ei bine! ce s'a făcut pentru ea în curs de patruzsprezece ani? Perfecționatu-s'a limba? Statornicitu-s'au regulile ei? Nici de cum! Atâta numai că am gonit slovele și am luat literele, fără a pune și bazele, după care să le întrebuițăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traduceri de romănuri rele, în care traducătorii cădeau dintr'un exces în altul: căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine — franco-italiene. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

Șarmanta damicelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbetă
Divină și mult belă... etc.

Nu seamănă oare aceste cu Agalma tir Aphroditis, pe care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de Cămașa Jericitului, de *Legenda* lui Manoli, de *Anul 1840*. În urmă Bolinteanu, Crețeanu, Dăscălescu, se încearcă a netezi poezia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înăbușite sub nămolul versificatorilor răi, încât când voia cineva a-și odihni spiritul de atâta sbuciumare, era nevoit a se înturna la *Curierul de ambe sexe*, la *Propășirea*, la *Magazinul istoric*, la *România literară*; pentru că ce interes aveau pentru noi *Muschetarii* lui A. Dumas, *Lella d-nei G. Sand*, *Misterele Parisului* a lui E. Sui, traduse într'o limbă ce cu toată bunăvoința nu se poate numi românească?

Zău! stând a giudeca câtă osteneală și-au dat traducătorii atâtor romanțuri și cât timp au pierdut în deșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuințate spre a ne face cunoscute nis-

cai opere bune, nu poate cineva de cât a repeta activitatea în darn cheltuită atâtor oameni laborioși!

Să venim acum la teatrul român, care avu o mare înrâurire asupra literaturii, și după ce vom isprăvi și cu el vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră și publicul literat va decide în omneputința sa.

La 1883, frații Foureaux făcură într-o casă veche o sală de teatru (de care Iașii era lipsit), ca să joace pantomima și danțul pe frânghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași, încât se încercară a da și mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulți ani. Atunci începură a se gândi și la un teatru român. G. G. Asachi cu asistența a câțiva amatori și a câțiva școlari ne dăte mai multe bucăți traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strânsură și mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință, precum se credea, și că limba română resună așa de bine la ureche ca și sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentații de puterea actorilor săi, vroi să ne arate

drama și opera. Văzurăm pe Petru Rareșu și pe *Norma*. Dar aice, cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco și publicul, fără a-și reci dorința de a avea un teatru național, simți stingându-i-se entuziasmul.

Guvernul se asocie cu dorința publică. El numi un comitet teatral 1), care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înființarea personalului, etc. Indată însă ce junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori fără voie. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega și pun- ga. Cu toate aceste, iluziile juneții — erau juni atunci — care abordă cu curagiu orice întreprindere, când are ea de scop un bine public, făcu pre im- provizații impresari a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales când era în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriti a ține două trupe, una fran- ceză și alta română, și pentru asta li

1) M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negruzzi.

se da o subvenție de patru ori mai mică decât este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care giuca vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte că de atunci n'a avut mai buni actori. Inșă nu era acesta greul. Greul era teatrul român, pentru care trebuia creiat tot: decoruri, piese, personal, etc.

Ce era de făcut? Nu se mai puteau lua băieții de pe băncile școalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învățat lecțiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gândiră mult; și după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească oameni pre cari îmbrăcându-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se cetească de un lector ad-hoc între culise, altul zicea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori, cari să o cetească în sunetul orkestrei, etc., etc. In sfârșit, primejdia fiind mare, se decidară ca generalii când au a face vreo întreprindere riscată, să facă apel la junii *de bonne volonté*. Apelul lor fu auzit. In curând mai mulți tineri se infățișară, și o trupă ca prin minune se găsi înființată.

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus* nu cunoșteau nici rudimentele artei dramatice. In lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s'apucară a învăța pre actori aceea ce și ei știau sau mai bine zicând nu știeau. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stee decât cu fața spre public; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin perete, dar publicul era indulgent; el râdea și aplauda.

Acum trupa, cam șchioapă, cam nemernică, era plină de dorința de a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase 1), se cârpișe, nu mai lipsea decât Materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile, ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mohamed, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase alta decât tot impresarii să se facă și autori și traducă-

1) Măsgalise.

tori. Se puseră tustrei pe lucru; aleaseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea nouilor actori și, traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentațiile începură, publicul se mulțumi, actorii se încuragiară și treaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta acești oameni au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu este timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zâmbet pe veștejitele lor buze, mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită.

Să mi se ierte astă digresie.

Puțin câte puțin, trupa se îmbunătățește. Dintre actori se deosebirează adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela, etc., puteau aborda acum orice rol, fie el cât de greu. Repertoriul se îmbogățește și Alecsandri începu a ne arăta frumosele lui opuri. *Iorgu dela Sadagura*, fu întâia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind esenomania, ridiculiza defectul ce aveau și au încă din junii educați în

străinătate, de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avură o influență mare asupra limbii. Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venea dialogul elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu ajunsese a fi burlescă și drama era tragică, fără a fi sbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni, mort în floarea vieții, în *Angela*, *Lazăr păstoriul*, etc.; de Teodorini, în *Giucătorul Saul*, etc.; când la teatru petreceam și noi câteva ore plăcute din cele multe neplăcute a vieții.

Acum impresarii noștri mulțumiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Altă direcție îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutățile ce întâmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și D. M. Millo luă direcția.

Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mâni. D. Millo, autor și actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâta osteneală. El ne arătă pe scenă mai multe piese, precum *Piatra din casă*, *Samson*, *Chirița*, *Nicșorescu*, etc., avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, l'en-

fant gâté a nostru, făcea că era destul să se arate numele lui pe afiş, pentru ca să se umple sala, unde resuna şi încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Intr'un cuvânt, teatrul românesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sânge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr, aveam o trupă recrutată dintre tineri înamoraţi de arta dramatică, aveam o sală spaţioasă, dar trupa actorilor nu avea decât aplauzele publicului şi, când se închideau porţile teatrului, oamenii aceştia rămâneau pe pavea, fără să se mai gândească nimeni la dânsii. Sala, clădită într'un capăt departe de centrul oraşului, avea pe lângă aceasta şi alte defecte. Lăsând că era lipsită de acustică, dar era umedă şi rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica, şi în curând Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor, etc., se făcuseră tristele ei victime.

Cu cine se înlocuia deşertul ce se făcea în rândurile acestor luptători? Cu alţi devotaţi tineri, cari aveau aceeaşi perspectivă: lipsa de oftica?

Unii dezertaseră, Millo şi Teodorini, se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alţii, înturnându-şi ochii înlăcrimaţi dela scena ingrată, ce fusese primul şi singurul lor amor, fugeau cu o imprecăţie, *vade retrol* şi căutau a găsi vreo altă carieră, care le promitea cel puţin un adăpost şi o bucată de pâine la bătrâneţe.

Aşa dar, teatrul român începu a decădea, căci el nici avea chip a se subţinea, fără un conservatoriu, fără o şcoală care să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce dezertau, pre cei ce mureau! şi dacă din când în când se mai da reprezentaţii române, ele erau numai o întreprindere heterogenă a unor oameni curagioşi, pe care curând o făcu să cadă indiferenţa Philamintelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul naţional nu era de bonton.

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination!

Pe semne n'ai fi băgat de seamă că lui Jean îi zic Ion?

Ştiu că un proiect ce se făcuse pentru teatru zace îngropat în arhivele Ministerului de externe, ca şi dorinţa exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechiu.

Să sperăm că le va veni și lor rândul de a ieși din mormântul lor. Până atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne-am încerca a dovedi origina limbii noastre; filologi studioși și oameni mai competenți decât noi au făcut-o această. Voim să vorbim numai de oarecare anomalii ce există în literatură limbilor nu mai puțin curioase decât acele ce uneori întâlnim în natură. Așa de ex. vedem limba polonă scrisă cu litere și limba română cu slove, când ar fi trebuit să fie din contră.

Care să fi fost cauza acestei monstruozități și cui suntem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datori multe de toate: clerului bigot și ignorant. Papistașii nu lăsară pe Poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de Slavii ortodoxi, de cari ei erau înconjurați. Grecii asemenea îndemnă pe Români ca să se servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare printre ei odată cu literele și ritul apusean. Astfel Slavul, adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împes-trița cu felurite semne, pentru ca să poată răspunde la pronuncia lui groa-

să și guturală, iar Românul se văzu încărcat cu o mulțime de vocale urite, care nu erau ale lui, încât când am re-luat literele străbune ne găsim într-o mare vălmășeală și suntem nevoiți a întrebuița și noi tot soiul de accen-te, când deasupra, când dedesubtul li-terelor, pentru ca să putem arăta tonu-rile acele groase ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă parodie de po-runceală se făcu cu atât mai grea cu cât fiecare inventă o etimologie și o tehnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că — sunt acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literaților noștri a-supra unei slove blăstamate, care s'a substituit mai la toate vocalele noastre și care singură ne silește a urma a-cesce nenorocite vocale, *qui n'en peu-vent mais!* cu felurite căciuli, care de care mai cornorate sau mai ascuțite. N'avem nevoie s'o mai numim; lecto-rii noștri o vor cunoaște. Până când deci va veni timpul s'o alungăm ca să scăpăm de dânsa, s'avem răbdare și să ne servim pe vrute, pe nevrute, cu accenturi, ferindu-ne însă de a a-buza prea mult de ele. Ar fi fost de-dorit ca din toate provinciile Româ-

niei, alegându-se câte un filosof să se alcătuiască un comitet, care să stabileze odată ortografia și prosodia noastră; și dacă s'ar face; aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi simbolul credinței noastre literare cam în felul următoriu:

Credem în originea limbii române și mărturisim literele străbune, dar nu ne plac inovațiile nepotrivite cu natura limbii, și anume:

1) Nu ne place întrebuințarea consoanelor duple, ce sunt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am primi ca o excepție.

2) Suntem contra lui u scurt, pe care îl socotim numai o umplutură de prisos, și nu l-am întrebuința decât ca să deosebim pluralul din singular, de ex: eram eu, eramu noi, etc.

3) Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ziceri cu astă terminație, mi se pare că n'ar fi un cuvânt ca să ne lungim toate substantivele cu un cot mai mult, când mai ales ea nici cum nu le-ar face

mai frumoase și când în latină asemenea terminații nu există.

4) Asemenea chiar sub amenințare de a fi numerați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: *apt*, *ativ*, *respept*, *carapter*, etc. în loc de act, activ, respect, caracter; ci dacă am zice aceasta am fi siliți să zicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai știe câte altele.

5) Mai credem că dacă d se pronunță ca z în cuvintele ce derivă din latina, n'ar trebui a se scrie *vezând* în loc de *vedând*, etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele și a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul d. Să nu facem pe *Zoiță* și pre *Zamfira*, *loița* și *lanfira*, precum nu s'ar cuveni să scriem *da-bala*, *dîmbet*, *didanie*, în loc de *zabală*, *zâmbet*, *zizanie*, etc. Dacă suntem siliți ca să zicem zeamă de varză în loc de curechiu murat, cel puțin să scriem *deama de varză*..."

Punem capăt pentru astă dată acestei observații fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre bune sau rele.

o o o

Extras din Catalogul Bibliotecii pentru toți

	No.
Creangă I. Harap Alb IV	31
" Aminții din copilărie V și VI ...	32-33
In aceste volume de povești, schițe și amintiri, se întrevade talentul de mare scriitor al acestui iscusit moldovean al cărui dar de a povesti n'a fost încă de nimeni întrecut.	
Cuvinte și mărturii despre Ioan Creangă de Furtună D.	960
Daudet Alphonse, Jack. Cel mai mare roman al său și poate cel mai trist. E o odisee înduioșătoare și în același timp grozavă, povestea născutului Jack sacrificat de o mamă care nu știe să-l iubească, Trad. H. G. Lecca	634-9 b.
Daudet Alphonse. Piciul	971-973 b.
Piciul nu e decât <i>Petit-chose</i> , o autobiografie parcă, în care numai sfârșitul e schimbat. Un stil plin de viață; umor și duioșie laolaltă. Piciul ajunge un mare scriitor printre 1001 de eroi. Tradus de d-ra Eucharis.	
Aventurile lui Tartarin din Tarascon	394-395
Fromont și Risler, vestit roman de moravuri parisiene, în care se oglindesc foarte bine lupta între simțământul datoriei și binelui cu cel al recunoștinței și al răutății omenești	851-854 b.
Tartarin pe Alpi, tradus de A. Măndra	1171-1174

Extras din catalogul „Bibliotecii pentru toți”

	No.
Lascarov-Moldovanu Al. Pe urma vijeliei, schițe de războiu	1269-1270
Lecca H. Cinci poeme	90
" Din viața lui Napoleon (Memoriile împăratului, Istoria lui Thiers, Impresiile lui Las Cases, etc.	374
Lemaitre Jules. Brisels, traducere de d-r Benedict Kaner	1164-65
Lepădatu Alex. Din zilele de cădere ale lui Mihail Viteazul	469-70
Lessing. Mina von Barnhelm, comedie ..	135-36
" Natan Înțeleptul (teatru clasic) ...	1134-35
Leger Louis. Istoria literaturii rusești, cu multe ilustrații	886-7
Leist. Vocabular francez-român	157-8 b.
Lermontov. Un erou al timpului nostru (roman)	435-6 b.
Ligthard Jan. De vorbă cu copiii	955-956
L'Isle Adam Villiers (de). Nuvele, trad. de N. Davidescu	545
London Jack. Fecior-de-lup, nuvele. Trad. de Ion Constantinescu	1333
Lubbock. Întrebuințarea vieții	124
Lungeanu Mihail. Postelnicul Cumpănă, nuvele	840
Lytton Bolwer. Ultimele zile ale împăratului, roman cu ilustrații. Trad. de H. G. Lecca	975-77
Machiaveli Nicolo. Artă de a guverna. Armatele naționale. Principele. Cu o introducere de Ferrari	958-59
Maeterlinck M. Justiția, trad. de Elena Farago	573
Mahaffy. Antichitatea greacă cu 19 ilustrații	27-27 b.

Extras din catalogul „Bibliotecii pentru toți”

	No.
Micle Veronica. Poezii	924
Mihalache D. Basme românești	1162-63
Minulescu I. Casa cu geamurile portocalii, nuvele	437
Mirbeau Octave. Jurnalul unei cameriste, roman. Trad. de C. A. G. Ghica	1236-1241
Mladenovici Dem. Dalmed. Curs practic și teoretic de scamatorie. Magie artificială. Prestidigitație	876-77 b.
Molière. Avarul, comedie	514
„ Bolnavul închipuit, comedie	251-252
„ Doctorul fără voie, comedie	255
„ Tartuffe, comedie	665-65 b.
„ Viceniile lui Scapin	624
Müller I. P. Sistemul meu, 15 minute de exercițiu pe zi pentru sănătate ...	568-9 b.
Regenerarea neamului — un admirabil tratat pentru educația fizică, metodă lesnicioasă de exerciții fizice cari pot fi făcute de toți dela copilul cel mai fraged până la bătrânul cel mai gârbov. Broșura, scrisă într'un stil concis și limpede, alcătuește una din cele mai alese și mai plăcute lecturi.	
Munteanu Gh. Costache Negri, Vieața și vrednicia lui	700-700 b.
Murger H. Scene din vieața artiștilor ...	562-65 b.
Vestitul roman al lui Murger, de un spirit vesel, duios, pe alocuri dramatic, la început de un comic irezistibil, are o acțiune din cele mai fanteziste, care se desfășoară în scene pline de viață.	

Extras din Catalogul Bibliotecii pentru toți

	No.
Secretul Stilului. Sfaturi asupra felului de a scrie mai marilor și mai micilor noștri, în toate împrejurările vieții și modele epistolare desăvârșite	1123-26
Ségur Contesa. Povești cu zâne, trad. de Ludovic Daus	841-3
Șeicaru Pamfil. Portretul lui Al. Antemireanu, ca prefață la „Păpușică, păpușică”	1132-1133
Seneca. Liniște sufletească	114
Shakhespeare. Femeia îndărătnică, comedie în versuri, trad. de H. G. Lecca	284-284 b.
„ Hamlet, tragedie, traducere după 8 texte comparate de V. Demetrius	221-3
„ Othello, tragedie, trad. în versuri de D. Nanu	382-3 b.
„ Romeo și Julietta, tragedie, trad. în versuri de H. Lecca	294-294 b.
„ Regele Lear, tragedie, trad. de Ludovic Daus	654-655
„ Macbeth, trad. după 7 texte de V. Demetrius	139-140
„ Iuliu Cezar, tragedie în 5 acte, trad. din englezește de Ion Constantinescu	1179-80
„ Visul unei nopți de vară, trad. de G. Topârceanu	1190-91
Sienkiewics. Amintiri din vieața de artist	719
„ Bartek învingătorul, nuvelă ...	258
„ În zadar, roman	942-3 b.
„ Pentru pâine	422-422 b.
„ Nuvele	794-94 b.